

142

[illegible]

UDOWY KOMISARIAT OŚWIATY USRR

ZARZĄD SZKÓŁ

142

P R O G R A M Y

SZKOŁY ŚREDNIEJ

LITERATURA POLSKA

DLA KLAS VIII-X

PAŃSTWOWE WYDAWNICTWO MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH USRR

KIJÓW - 1940 - LWÓW

PROGRAM OPRACOWAŁ
JERZY BOREISZA
PRZY WSPÓŁPRACY PROF. P. K. WOŁYŃSKIEGO

PRZEDMOWA.

Program niniejszy jest przeznaczony dla pięcioletniego gimnazjum państwowego (gimnazjum wyższego), które się wspiera na siedmioletniej szkole powszechnej, lub też narazie na trzyletniem gimnazjum niższem. Wynika stąd, że pierwsza klasa gimnazjum (wyższego) odpowiada klasie czwartej gimnazjów ośmioletnich, druga—piątej i t. d.

W celu ułatwienia orjentowania się w nowej numeracji klas każdą klasę w Programie oznaczono podwójnie: pierwsza cyfra jest jej numerem porządkowym w gimnazjum ośmioletniem, — druga, umieszczona w nawiasie, oznacza jej miejsce w gimnazjum pięcioletniem.

Gimnazjum (wyższe), poczynając od IV (I) klasy, dzieli się na typy, zwane wydziałami. W każdym z tych wydziałów inna grupa nauk została wyposażona większą ilością godzin szkolnych, a to w tym celu, aby nauczyciel tu właśnie mógł w całej pełni zastosować najlepsze metody nauczania, na co zwykle brakuje czasu przy jednakowem uwzględnianiu w planie godzin wszystkich przedmiotów szkolnych. Nie przesądzając, na wiele wydziałów może się gimnazjum (wyższe) w ten sposób zróżniczkować w przyszłości, Ministerstwo narazie wydaje programy dla trzech jego wydziałów: matematyczno-przyrodniczego, humanistycznego i klasycznego. Program pierwszego z nich wspiera się na grupie nauk matematycznych i przyrodni-

czych, drugiego—na języku ojczystym, historii i łacinie, wreszcie trzeciego—na filologii klasycznej. W każdym z tych działów zwrócono baczną uwagę na przedmioty ojczyste, a zwłaszcza na język polski. To też wszędzie zarówno ilość godzin, jak programy tych przedmiotów są tak ułożone, aby młode pokolenie mogło dobrze poznać i głęboko umiłować Polskę zarówno dawną jak współczesną.

Ministerstwo świadomie dążyło do tego, aby plan każdego typu szkoły średniej stanowił organicznie związaną całość o wyraźnie zarysowanej fizjognomji, nie zaś powstały z szeregu kompromisów luźny zlepek najrozmaitszych przedmiotów szkolnych. Chodziło o uwzględnienie różnych rodzajów uzdolnień i kierunków zamiłowań; chodziło o stworzenie szkoły, wychowującej skupione umysły i pogłębione charaktery. Rozproszony i pozbawiony myśli przewodniej plan szkolny nie tylko nie sprzyja osiągnięciu tych celów, lecz nawet w dążeniu do nich stanowi bardzo poważną przeszkodę.

Im silniej jednak w każdym z tych planów zaznaczyła się dążność do skupienia wszystkich przedmiotów nauczania dokoła wspólnego ośrodka, tem bardziej należy przestrzec czytelnika przed ograniczeniem się do przestudjowania jednego tylko przedmiotu i ocenianiem całości z punktu widzenia jednego takiego szczegółu. W ten sposób nie można zrozumieć nie tylko całości planu, ale nawet planu poszczególnego przedmiotu, zarówno bowiem wyznaczona nań ilość godzin, jak jego program zależą od roli, która mu przypadła w całości. Kto nie rozumie, dlaczego jakiś przedmiot potraktowano w ten, a nie inny sposób, niech ogarnie myślą całą budowę, a wówczas niejedno mu się z pewnością wyjaśni; wówczas też dojdzie zapewne do przekonania, jak trudno zmieniać szczegóły, zwłaszcza w planie godzin szkolnych, bez skrzywienia myśli przewodniej całości.

Plan godzin szkolnych był najwcześniej ogłoszoną częścią Programu gimnazjum państwowego. Znajduje się on już w wydawnictwie Ministerstwa W. R. i O. P. z 1919 r. p. t.: „Program

naukowy szkoły średniej“¹⁾. Jednakże z biegiem czasu wynikała potrzeba poczynienia pewnych zmian; to też ogłoszony w tym Programie plan godzin w niektórych szczegółach różni się od tamtego, na co zwraca się uwagę.

Dalsza praca polegała na wypełnieniu zakreslonych w ten sposób ram szczegółowym materiałem nauczania. Rozpoczęła się ona na jesieni 1919 r. Ministerstwo powołało do współpracy liczne siły fachowe z całej Polski, zwłaszcza zaś profesorów i nauczycieli szkół wyższych i średnich. Projekty programów były rozsyłane z prośbą o opinię lub zgłoszenie projektów własnych do licznych instytucyj i osób w całej Rzeczypospolitej. Po trzech latach powstał w ten sposób niniejszy Program gimnazjum państwowego.

Jakkolwiek jego pojawienie się świadczy niewątpliwie o tem, że pewien okres pracy Ministerstwa nad programami szkół średnich dobiegł do końca, to jednak nie jest on jeszcze dziełem zupełnie skończonem. Przedewszystkiem brak w tej chwili obszerniejszych wskazówek metodycznych, któreby wyjaśniły nauczycielowi, jakich ma użyć sposobów nauczania i pomocy szkolnych przy wykonywaniu programu swojego przedmiotu. Takie wskazówki znajdują się w opracowaniu i będą wydawane w postaci osobnych zeszytów i książek. Narazie pojawia się sam tylko Program, w niektórych przedmiotach uzupełniony najniezbędniejszymi uwagami i wyjaśnieniami, oraz t. zw. Przykładami rozwinięcia programu. Te ostatnie nie są dla nauczyciela obowiązujące, jak Program. Zadaniem ich jest wskazać mu jeden z możliwych sposobów stosowania programu i w ten sposób ułatwić jego zrozumienie i wykonanie.

Następnie, sam Program nie może i nie powinien uchodzić za twór na długie lata sztywno ustalony. Jego przeznaczeniem jest podlegać próbie i w ogniu opartej na doświadczeniu szkolnem krytyki nieustannie się doskonalić. Wymaga to, oczywiście, na dłuższy okres czasu rozmierzonej pracy, do udziału w której

¹⁾ W r. 1921 wyszło 2-gie wyd. p. t. „Zasady planu nauczania w szkole średniej“.

Ministerstwo powołuje każdego nauczyciela i każdą nauczycielkę szkół średnich.

Tego rodzaju zbiorowa praca musi wyjść na dobre każdemu planowi nauczania. Tem bardziej jest ona potrzebna, gdy mamy do czynienia z programem, zrywającym w wielu punktach z utartą rutyną szkolną i pomyślanym w duchu szeroko zakrojonej reformy nie tylko typów szkoły średniej, lecz również stosowanych w niej metod nauczania. Takim jest niniejszy „Program Gimnazjum Państwowego”. Wypowiada on walkę książkowym i werbalnym sposobom nauczania, przy których tylko nauczyciel jest czynny, a uczeń w bierny sposób wyucza się lekcji z podręcznika lub wykładu, usłyszanego w klasie; zmierza do bezpośredniego stykania młodzieży ze zjawiskami, które ona ma poznawać, do wywoływania głębszego zainteresowania się niemi, do organizowania pracy możliwie jak najbardziej samodzielnej i osobistej.

Takim duchem przeniknięty jest cały Program; tego ducha chce on wprowadzić do szkolnictwa średniego. Stąd wynika potrzeba wprowadzenia osobnego przedmiotu nauczania w postaci pracy ręcznej, oraz przeznaczenia w związku z geografją, przyrodoznawstwem, fizyką i chemią osobnych godzin na prace laboratoryjne i wycieczki¹⁾. Stąd również wynika konieczność opracowania szeregu przedmiotów w sposób odmienny od dotychczas rozpowszechnionych wzorów. Przykładem jest historia, połączona obecnie z lekturą wybranych źródeł i zakończona zupełnie nową u nas Nauką o Polsce współczesnej.

W tych warunkach niektóre części Programu muszą mieć charakter próbny. W szczególności trzeba to powiedzieć o fizyce i chemii w wydziale matematyczno-przyrodniczym. Ministerstwo opracowuje inny, równoległy program tych przedmiotów, zbudowany w odmienny sposób (z jednym tylko koncentrem fizyki).

¹⁾ Wskazane w Planie godziny tych zajęć oznaczają tylko minimum czasu, który nauczyciel powinien na nie przeznaczyć. W wielu wypadkach zajęcia praktyczne zajmą mu znacznie większą część rozporządzalnego czasu. Racjonalne gospodarowanie tym czasem jest rzeczą metody, którą on stosuje.

LITERATURA.

(Kl. VIII—X)

UWAGI WSTĘPNE

I. Zadania kursu.

W odróżnieniu od niepełnej szkoły średniej, naukę literatury w klasach VIII, IX i X wyklada się pod kątem widzenia historyczno-literackim.

Naukowo-wychowawcze zadania kursu polegają na tym, by dać uczniom „ściśle oznaczony zakres usystematyzowanych wiadomości” z dziedziny literatury, pomocnych w zorientowaniu się w rzeczywistości czasów minionych i współczesnych. W toku przerabiania tego kursu należy równolegle z wyczerpującym rozbiorem poszczególnych utworów zwrócić należytą uwagę na charakterystykę procesu literackiego, na analizę głównych ogniw tego procesu i wyjaśnienie specyficzności walk literackich w różnych okresach. Do tego celu służy przegląd prądów literackich w obrębie ustalonych okresów, materiał krytyczno-literacki i naświetlenie wydarzeń historyczno-kulturalnych.

Jako wynik takiego ujęcia literatury uczeń powinien otrzymać:

a) bardziej lub mniej szczegółowe — w zależności od wieku i stopnia przygotowania — wyobrażenie o historycznym, przyczynowo-skutkowym uwarunkowaniu procesu literackiego i o najważniejszych jego etapach;

b) zdolność ogólnego ujmowania charakterystyki kierunków literackich (klasycyzm, sentymentalizm, romantyzm, realizm — aż do realizmu socjalistycznego literatury radzieckiej włącznie);

c) zdolność rozumienia ideowej treści utworu literackiego i artystycznej siły jego obrazów;

d) świadomość roli literatury na tle rozwoju walki klas w historii Polski, wielkiej roli wtórnego oddziaływania literatury w wywoleńczych dążeniach ludu polskiego.

Poza tym winien kurs literatury uświadomić uczniom związki literatury rodzimej ze światową, a jednocześnie przedstawić im historyczne, w światowej skali znaczenie wielonarodowej literatury radzieckiej, jako najbardziej ideowej, najbardziej postępowej literatury świata.

Polityczno-wychowawcze zadanie kursu określa sam charakter przedmiotu nauczania. Literatura wraz ze swym bogactwem treści ideowej i pomnikowością obrazów jest doskonałym środkiem komunistycznego wychowania uczniów.

„Pisarze są inżynierami ludzkich dusz” — to stwierdzenie towarzysza J. W. Stalina podkreśla wyjątkowo ważną rolę wychowawczą literatury pięknej.

Nieodłączną cechą każdej lekcji literatury winna być komunistyczna kierunkowość. W tym sensie polega zadanie kursu literatury na tym, by w szerokim zakresie zużytkować literaturę dla wpojenia uczniom całkowitego oddania sprawie komunizmu, sprawie wielkiej partii Lenina-Stalina, miłości naszej potężnej ojczyzny gorącej nienawiści do wrogów ludu.

Zadania kursu literatury w VIII, IX i X kl. są więc następujące: ukazanie uczniom bogactw ideowych i mocy artystycznej obrazów literackich, zorientowanie ich w zasadniczych etapach rozwoju literatury od starożytności do naszych czasów; zużytkowanie wyjątkowej roli literatury w dziele wychowania woli, rozumu, bolszewickiego poglądu na świat i krzewienia socjalistycznych uczuć kształcącej się młodzieży.

II. Zasady nauczania literatury.

Należy baczną uwagę zwrócić na poziom wykładu literatury w szkole.

U podstaw opracowania konkretnego materiału literackiego winny znajdować się następujące zasady:

Zasada historycyzmu. „Znamy jedną jedyną naukę — naukę historii” — stwierdzili Marks i Engels. Nauczyciel powinien sam opanować metodę rozpatrywania zjawiska literackiego w przekroju dziejowym i wpoić uczniom zasady historyczno-genetycznego poznawania literatury. Błędne, a często szkodliwe poglądy wypływają z antyhistorycznego podejścia do zagadnień literackich. Utwór, pisarz każdy powinien być rozpatrywany, analizowany historycznie, ze stanowiska epoki, w której żył i działał. Tego uczył nas Lenin. (Patrz jego artykuł o Lwie Tołstoj.)

Przykładem takiego rzetelnego podejścia do zjawisk życia społecznego jest „Krótki kurs historii WKP(b)”. Nie wolno więc ograniczać się do badania Kochanowskiego, Mickiewicza, Słowackiego li tylko z punktu widzenia naszej współczesności. Twórczość ich winna być rozpatrywana pod kątem widzenia przeciwieństw, sprzeczności ich czasu, wyjaśniana, jako odzwierciedlenie ich epoki i tych warunków, w których żyli, tworzyli ci pisarze.

Pisarz jest synem swojej epoki, swego czasu. Badanie dzieła pisarza na tle jego epoki, pod kątem przemian w jego twórczości skłania nas do przestrzegania ścisłej chronologii. Wykładowca powinien przyzwyczaić ucznia do wiernego ustalenia chronologii badanego zjawiska, bez tego bowiem nie może być mowy o historycz-

nym badaniu. Ale chronologia nie wyczerpuje zasady historycyzmu. Pisarz jest nie tylko synem swej epoki oraz jej wyrazicielem, ale jest zarazem nią także uwarunkowany. Nauczyciel powinien uświadomić sobie to uwarunkowanie pisarza — jego epoką.

„Wszystko zależy od warunków, miejsca i czasu.

Rzecz zrozumiała, że bez takiego historycznego podejścia do zjawisk społecznych nie może istnieć i rozwijać się nauka historii, albowiem tylko takie podejście chroni naukę historyczną przed zamienieniem się w chaos przypadkowości i stek najbardziej niedorzecznych błędów”. (Historia Wszechzwiązkowej Komunistycznej Partii (bolszewików). Krótki kurs — Wyd. literatury w językach obcych — 1939, str. 118).

Określić związek pisarza z epoką, ustalić należne mu miejsce w walce klas — to sprawa złożona. Należy wystrzegać się łatwizny, uproszczenia. Nie wystarczy bowiem mechaniczne stwierdzenie, że pisarz żył w takim a takim okresie przemian społecznych lub ekonomicznych, aby automatycznie określić charakter twórczości tegoż autora: niezawodnym środkiem, ułatwiającym zrozumienie złożoności uwarunkowania pisarza epoką jest zastosowanie leninowskiej teorii poznania, a w szczególności teorii odzwierciedlenia świata rzeczywistego.

Leninowska teoria odzwierciedlenia jest, jak powiedzieliśmy, najpoważniejszym narzędziem, ułatwiającym zrozumienie charakteru rozwoju historycznego. „Świadomość społeczna odzwierciedla byt społeczny — oto sedno nauki Marksa. Odzwierciedlenie może być w przybliżeniu wiernym odbiciem tego, co odzwierciedlone, ale niedorzecznością jest mówienie o tożsamości. Świadomość w ogóle odzwierciedla byt — oto ogólna zasada całego materializmu” — pisał Wł. I. Lenin (Lenin — Dzieła (ros.) tom XIII, str. 264).

Literatura piękna jest jedną z form świadomości ludzkiej, a tym samym, odzwierciedla również życie. Sedno sprawy w tym, aby zrozumieć, jaką drogą odbywa się to odbicie, w jakim stosunku ze sobą pozostają życie i utwór. Nieraz punktem wyjścia utworu kilku pisarzy jest jedna i ta sama rzeczywistość, odzwierciedlenie zaś jej w dziele literackim jest odmienne; rzetelność odtworzenia jest uwarunkowana szeregiem okoliczności. Głównym zadaniem analizy jest, wobec tego, wyjaśnić uczniom wewnętrzne sprzeczności w twórczości artysty.

Wspomniałem przykładem takiego zrozumienia wewnętrznych sprzeczności w poglądach pisarza jest list Fryderyka Engelsa o Balzaku i artykuł Wł. I. Lenina o L. Tołstoj.

Engels pisał o Balzaku: „Balzak politycznie był legitymistą... To, że Balzak był zmuszony wystąpić przeciwko swoim własnym sympatiom klasowym i politycznym przesądom, to, że widział nieuchronność upadku swoich ulubionych arystokratów, uważam za jedną z większych zasług starego Balzaka”.

Jak wykazał Wł. I. Lenin, sprawa polega nie na tym, aby po

prostu stwierdzić, że L. Tolstoj odzwierciedla epokę od 1861 r. do 1905 r., ale chodzi o to, aby dialektycznie zrozumieć proces tego odbicia. Chodzi o to, aby zrozumieć, jak pisarz, hrabia, a więc ze stanowiska społecznego przedstawiciel arystokracji, odzwierciedlił nastroje wielomilionowej masy rosyjskiego patriarchalnego chłopstwa. Oto jedno ze skomplikowanych ogniw analizy; wykładowca powinien jak najgruntowniej przemyśleć tę sprawę, aby po tym w sposób prosty i przejrzysty wyjaśnić uczniom charakter odtworzenia życia w literaturze. Przypomnijmy słowa Lenina o Tolstoj: „Jeśli mamy przed sobą naprawdę wielkiego artystę, to bodaj niektóre z najbardziej istotnych zjawisk rewolucji muszą znaleźć odzwierciedlenie w jego utworach.“ Nauczyciel powinien pracować usilnie nad tym, aby przyswoić sobie i przenieść do wykładów historii literatury polskiej tę metodę; w każdym jego wykładzie powinno znaleźć swój wyraz takie rozumienie stosunków wzajemnych literatury i życia.

Sprawa ta ma szczególną wagę dla młodej jeszcze, polskiej szkoły radzieckiej. Doświadczenie bowiem długich lat pracy radzieckich pedagogów, krytyków i historyków literatury wykazało, jak błędne, sekciarskie lub nacjonalistyczne tendencje maskują się pod płaszczykiem rzekomo marksistowskim. Opierając się na doświadczeniu szkoły radzieckiej możemy zwalczyć jednego i tego samego wroga, który bądź występuje z otwartą przyłbicą nacjonalisty, bądź też kryje się pod maską pseudomarksistowskiej „gorliwości“.

Nie wystarczy więc stwierdzić, że Jan Kochanowski był szlachcicem, aby przenieść jego światopogląd mechanicznie do okresu walki proletariatu z imperializmem, aby go określić mianem reakcjonisty. Jan Kochanowski bowiem, na tle swojej epoki i po nasze czasy był wielkim pisarzem polskim, pionierem świetnego rozwoju poezji i twórcą języka. Nie wystarczy więc stwierdzenie, że Ignacy Krasicki zajmował tak wysokie stanowisko w hierarchii kościelnej, dla zrozumienia, w jaki sposób w jego „Monachomachii“ i bajkach wyraz znalazł polski wiek oświecenia. Mimo, że Zygmunt Krasiński był zjadłym reakcjonistą, w „Nieboskiej Komedii“ mamy realistyczny obraz rozkładu arystokracji. Kraszewski, który popłynął w końcu z reakcją, dał w „Ostatnim z Siekierzyńskich“ świetny obraz walki szlachty z kapitałem handlowym. Należy więc głęboko przemyśleć marksistowską metodę badania zjawiska literackiego, należy zwrócić baczną uwagę na próby uproszczenia historii literatury, ukrócić je w zarodku, wynikają one bowiem albo z zupełnego niezrozumienia istoty metody marksistowskiej, albo też z podejrzanej gorliwości, maskującej często dywersanckie próby ośmieszenia marksizmu w oczach uczniów.

Nauka literatury, jako procesu historycznego, jako odtworzenia rzeczywistości — powinna opierać się na wykładzie dialektyczno-materialistycznym. Oznacza to, że wszystkie zjawiska i fakty z dziedziny literatury powinny być rozpatrywane nie jako przypadkowe nagromadzenie zjawisk oderwanych od siebie, ale jako powiązana ze sobą, jedna całość. Następnie, literatura nie

powinna być rozpatrywana jak skostniałe, zastygłe zjawisko, ale jako zjawisko w ruchu, w rozwoju, odtwarzające tym samym historyczny proces rozwoju społeczeństwa.

Ani na chwilę nie wolno zapominać o tym, że powstaniem literatury, źródłem jej idei pozostaje odzwierciedlenie warunków bytu materialnego, nie „osobliwości“ samej literatury „w sobie“, jej rzekomo własna ideowa treść, ale „różnica w warunkach materialnego życia społeczeństwa w różnych okresach rozwoju społecznego“. — (Historia Wszechzwiązkowej Komunistycznej Partii (bol-szewików) Krótki kurs — r. 1939, str. 125).

Z drugiej strony, nie wolno zapominać o znaczeniu ideologii, a szczególnie literatury, o jej roli w dziejach. Należy przede wszystkim określić, ku czemu zmierzają ideały literatury, komu one służą — temu, co stare, czy temu, co nowe, czy hamują one czy też ułatwiają rozwój życia. W warunkach rozwoju narodu polskiego w w. XIX, czy też w okresie Polski wersalskiej — literatura postępową stanowiła olbrzymią siłę, łożysko, którym płynął rozwój świadomości społecznej.

Postępowość i obrona ludu w literaturze. Podejście historyczno-dialektyczne do zagadnień literackich wskazuje nam, że sprawa postępowości pisarza powinna być rozpatrywana pod historycznym kątem widzenia. Nie wolno, jest rzeczą fałszywą mówić o ludowości pisarza w ogóle, trzeba sprawę tę rozpatrywać konkretnie. Należy stwierdzić, jaki wyraz ona posiada na każdym określonym etapie, jakie swoiste formy ona przybiera. Każdy poszczególny utwór należy rozpatrywać konkretnie. „Sułkowski“ jest dziełem postępowym, „Ponad śnieg“ zaś wstecznym, antyludowym, chociaż jeden i drugi utwór stworzył Stefan Żeromski. Postępowość „Sułkowskiego“ znalazła swój wyraz w jakobińskim obrazie społeczeństwa polskiego końca XVIII wieku. Rzecz jasna, postępowość różnych pisarzy w świetle historii, w różnych okresach przybiera odmienny charakter. Postępowość, ludowość pisarza znajduje swój wyraz nie tylko w wyborze przedmiotu, tematu dzieła artystycznego, nie w słowach, ale w duchu jego twórczości, w obrazie jego myśli i uczuć, w jego ustosunkowaniu się, podejściu do tematu. Ale wobec tego, że klimat duchowy twórczości, obraz myśli i uczuć, punkt wyjścia i ustosunkowania się są uwarunkowane epoką, to też i postępowość ludowość winna być określona w zależności od każdego okresu historycznego. „Wszystko zależy od warunków, miejsca i czasu“. (Historia WKP (b). Krótki kurs.)

Obowiązkiem naszym jest ostrzec nauczyciela przed abstrakcyjnym, wulgarnym podejściem do wszystkich pisarzy, do wszystkich utworów a priori, jako do utworów ludowych, postępowych. Pisarz nie jest zastygłą bryłą, monolitem, rozpatrujemy go w procesie jego rozwoju, załamania, przeobrażenia, wewnętrznych sprzeczności. Należy unikać uproszczeń, bowiem sprowadzają one wykład literatury na manowce. Podsumowane przez nas zasady analizy zjawiska literackiego winny ostrzec nauczyciela przed podobnymi pomyłkami.

Gdy mówimy o ludowości literatury, mamy na myśli po pierwsze związek pisarza z postępowymi, wyzwolenческими dążeniami ludu, po wtóre więc, łączącą jego twórczość z folklorem. Na ten nader ważny czynnik zwracał wielokrotnie uwagę A. M. Gorkij. Rozbiór związku literatury z folklorem pomoże nam ukazać postępowość samej literatury.

Realizm. Podstawowym elementem literatury polskiej drugiej połowy XIX wieku jest krytyczny realizm. Elementy realizmu mieliśmy zarówno w literaturze XVII i XVIII wieku, jako też w polskim romantyzmie (Mickiewicz: „Pan Tadeusz“, Słowacki: „Beniowski“, „Fantazy“, Krasiński: „Nieboska komedia“).

Młodzież szkolna powinna — w oparciu o konkretny materiał — zrozumieć proces powstawania, rozwoju, kształtowania się kierunków literackich, ich cechy gatunkowe. Wykładowca powinien pamiętać o tym, że realizm jest również kierunkiem uwarunkowanym historycznie; albowiem realistyczny obraz rzeczywistości przybiera u każdego pisarza odmienny, specyficzny charakter, uzależniony jest od całego spłotu przyczyn, warunków. Tak na przykład obraz dworu szlacheckiego u Mickiewicza („Pan Tadeusz“), u Orzeszkowej („Nad Niemnem“), jest zgoła odmienny, różny, aczkolwiek i jeden i drugi obraz szlachty posiada — w innym przekroju historycznym, przy pomocy różnej skali i poziomu środków artystycznych — swoją obiektywną wartość. Osobliwość, waga realistycznego odtworzenia polega na tym, że realizm, tak jak to już określił Engels, obnaża rzeczywistość, niezależnie od światopoglądu lub zamierzeń pisarza. Ten właśnie rys charakterystyczny trzeba wykazać, szczególnie w odniesieniu do realizmu tych pisarzy, którzy byli najbardziej subiektywni w swoim poznawczym stosunku do rzeczywistości.

Nauczyciel powinien zgłębić to zagadnienie i zrozumieć, że pisać realistycznie, — nie oznacza to po prostu kopiować rzeczywistość, fotografować ją, oznacza to, że artysta winien rzeczywistość ujrzeć przez świat swojej wyobraźni, wlać w nią nowe życie, ukazać nie tylko typowe charaktery, ale i typowe warunki, w których działają te charaktery. Nauczyciel powinien uświadomić sobie, czym jest **prawda** w dziełach sztuki i co warunkuje jej wierne odtworzenie. Rzetelny obraz rzeczywistości w różnych etapach rozwoju społeczeństwa posiada odmienny sens. Rzecz jasna, nauczyciel w żadnym razie nie powinien ograniczyć swego wykładu tylko do wykazywania elementów realizmu, do charakterystyki pisarzy-realistów. W zakres jego zadań wejdzie również analiza klasycyzmu, sentymentalizmu i romantyzmu. Różnorodność tych kierunków literackich powinna być ukazana w oparciu o konkretny materiał, należy wskazać ich perspektywę i znaczenie historyczne. Na tle rewolucyjnej literatury polskiej ostatniego okresu, w związku z wpływem literatury radzieckiej — wykładowca powinien wyjaśnić rolę wyższego stopnia rozwoju realizmu — realizmu socjalistycznego.

Wyjaśniając proces rozwoju literatury polskiej od XIII wieku, aż do naszych czasów, analizując i porównując poszczególne okresy,

nauczyciel ma możliwość wykazać uczniom ogromną rolę naszej literatury w walce wyzwolenczej przeciwko feudalno-szlacheckim okowom, postępowe, ludowe, rewolucyjne jej przejawy. W osobliwych warunkach rozwoju życia społecznego Polski szlacheckiej, w ciężkich warunkach lat rozbioru i niewoli pod butem obcych okupantów i własnych panów, w okresie Polski wersalskiej, imperialistycznej agentki interesów obcych ludowi polskiemu — literatura była nieraz jedynym wiernym zwierciadłem, jedynym publicznym przejawem rozwoju sił społecznych, walki klasowej, dążenia ku postępowi. W walce przeciwko możnowładztwu, reakcji szlachecko-kościelnej, przeciwko zdrajcom sprawy ludowej, przeciwko piłsudczykowskiemu siepaczom, o demokrację, o socjalne wyzwolenie, o prawa ludu pracującego, o człowieka — literatura nasza była często nie tylko orędowniczką sprawą ludu polskiego, ale dała również literaturze światowej Modrzewskiego i Kochanowskiego, Mickiewicza i Słowackiego.

Znaczenie i więc międzynarodowa literatura polskiej. W ciągu długich wieków lud Polski skneblowany pod jarzmem szlacheckim, obszarniczym, w końcu kapitalistycznym nie mógł rozwinać swoich wielkich sił twórczych; w ostatnich latach reakcja polska pod wodzą Piłsudskiego chętnie wzięła na siebie ohydą rolę żandarma kapitalistycznej Europy wobec ojczyzny pracujących całego świata — literatura polska wówczas nieraz ratowała honor ludu polskiego, godnie reprezentując postępową kulturę polską w rodzinie narodów świata. W Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, rozwijając się w klimacie stalinowskiej polityki narodowościowej, postępową literaturę polską dojrzewać będzie, służąc wychowaniu mas w duchu braterstwa narodów, w duchu komunizmu.

Światowe znaczenie i uwarunkowanie rozwoju literatury polskiej powinien nauczyciel stale i bezustannie podkreślać. Wykład o zjawisku literackim powinien zostać ukazany na tle analogicznych, podobnych zjawisk wcześniejszych, równoczesnych a nawet późniejszych w literaturze rosyjskiej, ukraińskiej, czy też zachodnio-europejskiej. Znaczenie, zakres wpływu polskiego romantyzmu można zrozumieć na tle „warunków, czasu i miejsca“, to znaczy w określonych warunkach historycznego rozwoju Polski; ale ani na chwilę nie wolno zapominać i o tym, że rozwój literatury polskiej został uwarunkowany wpływem wielkich prądów międzynarodowych. Zaściankowe, „chałupnicze“ rozpatrywanie li tylko polskiego odcinka literatury, w oderwaniu od międzynarodowych przeobrażeń, przekształceń, w oderwaniu od walki klas i przeobrażeń społecznych w Polsce, brak wyjaśnienia społecznej roli każdego zjawiska literackiego, jego klasowego, ale i międzynarodowego uwarunkowania, na tle ogólnych prądów kulturalnych — prowadzi nieuniknienie do nacjonalistycznego wypaczenia historii literatury.

Gdy więc mowa o „Bogurodicy“ należy podkreślić związek tej pieśni z pieśniami innych narodów słowiańskich. Zarówno w wykładach o polskim humanizmie, odrodzeniu, baroku, jak i przy omawianiu twórczości romantyków — musimy wskazać na wpływ analogicz-

nych kierunków w literaturze światowej. Należy podnieść przemilczane dotąd oddziaływanie literatury rosyjskiej, kultury rosyjskiej zarówno w wieku XVIII, jak i XIX i XX na rozwój literatury polskiej.

Na tle więc tego międzynarodowego znaczenia i uwarunkowania literatury polskiej, nagromadzi nauczyciel sporo materiału, który w końcowych wykładach pozwoli mu podsumować perspektywy rozwoju literatury polskiej w ścisłym związku z literaturami narodów ZSRR.

Krytyczny realizm polskiej literatury klasycznej jest podstawą historyczną dla rozwoju socjalistycznego realizmu polskiej literatury radzieckiej.

A literatura radziecka — to najbardziej postępową literaturą świata, albowiem odzwierciedla ona życie i walkę ludów, zwycięsko budujących socjalizm. To też jest ona i pozostanie literaturą przodującą.

Literatura klasyczna i współczesność. Wykazaliśmy konieczność oceny twórczości pisarza z perspektywy historycznej, na tle epoki, w której żył i tworzył. Ale to jeszcze nie wystarcza. Należy również ocenić pisarza z punktu widzenia naszej współczesności, z punktu widzenia naszego radzieckiego społeczeństwa i wyjaśnić, czemu twórczość jego jest dla nas ważna i pożyteczna. W nowych warunkach pisarze lat ubiegłych posiadają nową wartość, pomagają nam stworzyć nowego człowieka, wychować młodzież w duchu socjalistycznego humanizmu, ideowości, rozwinać w nich miłość i ofiarność dla kraju i ludu, poświęcenie w walce o obronę socjalistycznej ojczyzny. Modrzewski i Mickiewicz, Słowacki, Orzeszkowa, Konopnicka — powinni być współtwórcami naszej nowej kultury. Przyszłość powinna ulec przewartościowaniu z punktu widzenia naszej współczesności.

„Komunizm — powiedział tow. Mołotow na XVIII zjeździe WKP(b) — wyrasta korzeniami z tego, co zostało stworzone przez kapitalizm, z jego najlepszych, wielkich osiągnięć w dziedzinie gospodarstwa, bytu materialnego i kultury. Komunizm wartościuje na swój sposób te wszystkie osiągnięcia, skarby — ale nie w interesie odgórnej warstwy społeczeństwa, lecz w interesie całego narodu i ludzkości. Należy nie szczędząc sił badać kulturalną spuściznę. Należy poznać ją poważnie, zgłębić ją. Należy wykorzystać wszystko, co dał nam kapitalizm i historia ludzkości w przeszłości, aby z cegiełek, zbudowanych trudem ludzkim w przeciągu długich wieków stworzyć nowy gmach — wygodny dla życia narodów, wolny, pełen światła i słońca“.

Oto takie przewartościowanie całej spuścizny przeszłości jest najważniejszym i koniecznym warunkiem przy nauce literatury w szkole, albowiem ten proces przyswajania twórczości pisarza czyni zeń współtwórcę, uczestnika naszego socjalistycznego budownictwa.

Badanie utworów literackich w aspekcie historyczno-literackim obejmuje również wyjaśnienie sprawy stosunku literatury do walk

klasowych, do nauk społecznych. Rozwój języka literackiego, wiersza, gatunku, tematyki, działalność klasyków — wszystkie sprawy te powinny być oświetlone przez nauczyciela dla bardziej konkretnego zrozumienia przez uczniów procesu historyczno-literackiego.

Na tle marksistowskiego rozwiązywania zagadnienia roli jednostki w historii powinien zostać oświetlony wpływ osobistości pisarza na jego twórczość i w tym przekroju życiorys ukazany uczniom. Nie wolno zapominać o tym, że jednostka — to całokształt stosunków społecznych, dlatego też nie wolno rozpatrywać pisarza poza historią — poza społeczeństwem. To określa miejsce i rolę osobistości pisarza w badaniu jego twórczości i całokształtu procesu historyczno-literackiego.

Wykład literatury na podstawie opisanych tu zasad i w świetle ukazanych powyżej zagadnień stanowi najlepszą broń, chroniącą przed wulgarnym socjologizmem. Miał zajmować się abstrakcyjnymi rozmyślaniami na temat wulgarnego socjologizmu, a z drugiej strony formalizmu, należy przyswoić sobie prawidłową marksistowsko-leninowską analizę literatury i wpoić uczniom naukowe podejście do niej. Wtedy stanie się sama przez się jasna myśl, że literatura jest obrazowym odtworzeniem życia, specyficznym środkiem poznania, objaśnienia i oceny rzeczywistości, specyficzną formą odzwierciedlenia rzeczywistości. Wskazane tu zasady zabezpieczają prawidłowość historyczno-literackich badań i pozwalają zrozumieć prawidłowość historyczno-literackiego procesu.

III. Literatura jako środek wychowania komunistycznego młodzieży.

Wychowanie młodzieży szkolnej w duchu komunizmu — oto podstawowe, najwyraźniejsze zadanie szkoły. Praca wychowawcza nauczycielska polega na walce z przeżytkami kapitalizmu — oto główne, osiowe zadanie naszego państwa. Szczególnie trudne i poważne jest tu zadanie nauczyciela literatury polskiej w szkole radzieckiej w chwili, gdy ideologia nacjonalistyczna, przeżytki świata kapitalistycznego przybierając różne postaci raz po raz zaciemniają świat widzenia młodzieży. Jad nienawiści rasowej, narodowościowej i wyznaniowej idący w parze z pseudo-romantycznymi rojeniami, imperialistyczne tęsknoty, zaszczerpione jeszcze przez reakcyjną szkołę, zasłaniające rzeczywisty obraz sensu naszych czasów, walki klasowej i wyzwolenczej, i na jej tle istotnej roli ZSRR, ojczyzny wszystkich narodów ujarzmionych, uciemiężonych; wreszcie szowinizm, propagowany jako odtrutka przeciw patriotyzmowi wobec naszej wspólnej ojczyzny — oto główny wróg, z którym należy nieustępliwie, nieubłaganie, na każdym kroku walczyć.

Rezolucje XVIII zjazdu WKP(b) dają nam ogólne wskazówki, w jakim kierunku powinna zmierzać praca wychowawcza.

Towarzysz Stalin, podkreślając powagę znaczenia sprawy marksistowsko-leninowskiego wychowania robotników, powiedział na tym zjeździe: „Należy przyjąć jako pewnik, że im wyższy jest poziom po-

lityczny i świadomość marksistowsko-leninowska robotników danej gałęzi pracy państwowej i partyjnej, tym owocniejsza jest praca i wyższy jej poziom, tym bardziej efektywne są skutki pracy, i na odwrót — im niższy jest poziom polityczny i marksistowsko-leninowska świadomość robotników, tym bardziej prawdopodobne są zerwania i wyrwy w pracy, tym prawdopodobniejsze obniżenie poziomu i przerodzenie się samych robotników w ograniczonych liczykropów, tym prawdopodobniejsze ich wyrodzenie się“.

W swoim referacie podkreślił towarzysz W. M. Mołotow tę samą myśl: „Nadszedł czas, gdy na czoło zagadnień wysuwają się sprawy charakteru wychowawczego, zadanie komunistycznego wychowania mas pracujących“.

Wyjątkową rolę w dziele komunistycznego wychowania odgrywa literatura piękna. Wartości wychowawcze tkwią tu w samym charakterze przedmiotu, w treści i formie materiału, rozpatrywanego przez nauczycieli i uczniów.

Nauczyciel powinien na lekcji literatury nauczyć młodzież nie tylko rozumieć, zdawać sobie sprawę z utworu, ale i odczuwać go; lekcja literatury powinna stać na poziomie szczerego przeżycia emocjonalnego.

Wykładowca powinien kształcić wolę, rozum i serce ucznia na wzorach bohaterskiej przeszłości ludu polskiego, jego rewolucyjnych, wyzwoleniczych zmaganiach przeciwko swoim ciemnościom, wzorach, które znalazły swój wyraz w dziełach pomnikowych polskiej literatury artystycznej. Klimat silnych napiętości, zwartych charakterów, płomiennych objawów walki, którym nasycona jest literatura piękna, działa na młode wyobraźnię i uczucia. Zadaniem wykładowcy jest wszechstronny rozwój bohaterskich rysów w świadomości i charakterze młodzieży.

Wychowanie komunistyczne — to wychowanie w duchu komunistycznej, w duchu bolszewickiej ideowości, w duchu światopoglądu marksistowsko-leninowskiego. Wychowanie uczucia bezwzględnej oddania dla wielkiej partii Lenina-Stalina, gotowości poświęcenia siebie dla dobra socjalistycznej ojczyzny; wychowanie uczucia miłości dla swego narodu, dla jego bohaterskiej walki za swoje wyzwolenie, za swoją niezależność i samodzielność; wpojenie dumnej radości ze swej szczęśliwej ojczyzny, uczucia pełni swego życia, w kraju zwycięskiego socjalizmu, szacunku i woli pracy, nawiązań do ciemności i do eksploatacji; uczucia braterskiej solidarności z narodami Związku Radzieckiego i pracującymi całego świata; propaganda czynnego ateizmu — oto zadania i cele, którymi powinny być nasycone wykłady literatury, wychowanie zdrowych, silnych uczuć, smaku estetycznego — oto pełny zakres zadań wychowawczych nauczycieli literatury.

Praca polityczno-wychowawcza nie powinna być czymś sztucznie przypiętym z zewnątrz. Sprawa nie polega na tym, aby po rozbiórce tego lub innego utworu prawić młodzieży nudne morały; celowość

komunistyczna powinna polegać na zapoznaniu młodzieży z życiorysem pisarza, na analizie utworu — tkwi ona w prawidłowym marksistowsko-leninowskim odkryciu jego treści, odzwierciedlonego w nim życia, ideowego stanowiska i dążeń autora.

Wykładowca powinien nauczyć się podkreślić najbardziej ważne, najbardziej istotne elementy utworu, obudzić określony stosunek do najistotniejszych zjawisk i osób działających. Nieraz podkreślenie poszczególnego faktu, rysu, zręczna uwaga a nawet przypadkowo rzucona replika wykładowcy mogą odegrać olbrzymią rolę wychowawczą.

Rzecz jasna, nauczyciel nigdy nie potrafi należycie prowadzić wykładów literatury polskiej, jeśli sam nie nauczy się podejść do bolszewicku do zagadnień literatury, jeśli nie zabierze się do systematycznej pracy celem opanowania zasad metody marksistowskiej.

Powinien więc stale, uporczywie pracować nad podniesieniem swego poziomu ideowo-politycznego. Oto, co powiedział towarzysz J. W. Stalin na XVIII zjeździe partii o konieczności opanowania zasad metody marksistowskiej: „Ale istnieje jedna dziedzina nauki, wiedza, która powinna być obowiązująca dla bolszewików wszystkich dziedzin nauki — to marksistowsko-leninowska nauka o społeczeństwie, o prawach rozwoju społecznego, o prawach rozwoju rewolucji proletariackiej, o prawach rozwoju budownictwa socjalistycznego, o zwycięstwie komunizmu. Albowiem nie można nazwać na prawdę leninowcem człowieka, który nazywa siebie leninowcem, ale ograniczył się do swej specjalności, ograniczył się, powiedzmy, do matematyki, botaniki i chemii, i nie widzi nic poza swoją specjalnością. Leninowiec nie może być specjalistą tylko w dziedzinie umiłowanej przez siebie nauki — powinien być zarazem politykiem i społecznikiem, który żywo interesuje się losem swego kraju, społecznikiem obznajomionym z prawami rozwoju społecznego, zdolnym posługiwać się tymi prawami i dążącym do tego, aby być aktywnym uczestnikiem politycznego kierownictwa krajem...“

Głęboka i syntetyczna nauka „Krótkiego kursu historii WKP(b)“, poważne zgłębienie wykładu towarzysza Stalina, materiałów XVIII zjazdu partii, źródeł marksizmu-leninizmu, uzbroi każdego wykładowcę literatury w teorię marksistowsko-leninowską, która stanowi najważniejszą rękomię słusznego kierownictwa w sprawach komunistycznego wychowania młodzieży.

IV. Zakres i układ programu.

Program nauki historii literatury polskiej w klasach VIII—X szkoły radzieckiej jest pierwszą próbą, projektem opracowania wykładu literatury w świetle nauki marksistowskiej. Rzecz jasna, projekt ten musi przejść przez próbę życia. W miarę przewartościowania naszej literatury, odbrazowania niektórych zakłamanych pisarzy, a ukazywania zepchniętych w cień, w miarę narastania doświadczenia praktycznej pracy w szkole — pewne pozycje programu będą,

oczywiście, ulegać zmianie. Niemniej przeto, po to aby doświadczenie było zupełne, nauczyciel nie może eksperymentować na własną rękę, winien on przestrzegać planu niniejszego programu.

W programie zostały podkreślone tłustym drukiem utwory, których znajomość jest dla uczniów obowiązująca. Nauczyciel znajdzie te utwory w wypisach dla odnośnej klasy. O ile tylko czas na to pozwoli, nauczyciel powinien te utwory wraz z uczniami przeczytać w klasie. Utwory te stanowią minimum wiadomości wymaganych od ucznia przy egzaminie.

Utwory, wymienione zwykłym drukiem powinny być streszczone, ogólnie omówione przez nauczyciela podczas wykładu; bliższa ich znajomość nie jest obowiązująca.

W zakres programu włączono również szereg utworów z literatury zachodnio-europejskiej, których znajomość jest konieczna dla zrozumienia rozwoju literatury polskiej. Rzecz jasna, tematy te są równie ważne, jak i lekcje z literatury polskiej i nie mogą być traktowane po macoszemu.

W ślad za konkretnym materiałem, w klasie VIII, IX i X nauczyciel systematycznie zapoznaje uczniów z poszczególnymi zagadnieniami teorii literatury, w końcu zaś klasy X podsumowuje ten materiał przy pomocy systematycznego kursu. Ale kurs ten powinien być już tylko powtórzeniem pojęć, z którymi uczeń zapoznał się na materiale konkretnym, w ciągu trzech lat nauki.

Tam, gdzie w programie zostało to wskazane, nauczyciel zapoznaje ucznia z życiorysem pisarza (np. Rej, Kochanowski, Potocki, Molière, Szyller, Mickiewicz, Słowacki, Krasiński, Reymont, Orkan, Wyspiański, Żeromski itd.). W innych wypadkach nauczyciel podaje tylko kilka krótkich informacji.

Uwagi, umieszczone *petitem* przy poszczególnych tematach, zawierają ogólne wskazówki, w jakim kierunku powinny zmierzać oświecenia trudniejszych zagadnień. Bardziej szczegółowe wyjaśnienie tematu znajdzie nauczyciel i uczeń w „Historii literatury polskiej dla szkoły średniej“.

Rozkład godzin według poszczególnych tematów ma na celu zorganizowanie pracy nauczyciela: rozkład ten pomaga nauczycielowi w rozplanowaniu pracy, wskazuje, na jakie tematy winien zwrócić więcej uwagi, jakie może pominąć. Rozkład godzin ma umożliwić ogarnięcie w ciągu całego roku pełnego kursu literatury — posiada więc on raczej charakter orientujący nauczyciela.

V. Wskazówki metodyczne do programu.

W niepełnej szkole średniej zwracamy uwagę przede wszystkim na rozbiór i zrozumienie utworu, w wyższych natomiast klasach wyklada się proces rozwoju literatury. Jednakowoż metoda czytania i rozbioru poszczególnych utworów obowiązuje również i nauczyciela klas wyższych.

Nauczyciel powinien dolożyć starań, aby we właściwym czasie młodzież przeczytała w całości szereg większych utworów, jak np. „Beniowski“, „Popioły“, „Nad Niemnem“ itd.

Poza troską o to, aby uczeń przeczytał te utwory we właściwym czasie, pozostaje sprawa właściwego stosunku do książki. Trzeba dbać o to, aby utwór zainteresował młodzież, żeby rozumiano jego swoistość, żeby spodobał się młodzieży. Niektóre utwory czy to Kraszewskiego czy też Orzeszkowej, niektóre dzieła poetyckie, szczególnie Słowackiego, może utwory z okresu „Młodej Polski“ będą zbyt trudne dla ucznia. Wysiłek więc nauczyciela powinien zmierzać ku temu, aby młodzież nie zauważyła tych trudności, aby zainteresowała się dziełem, zapragnęła je poznać. Nauczyciel powinien więc sam wybrać bardziej trudne, a zarazem ciekawe ustępy dzieła, przeczytać je w klasie na głos, wyjaśnić, podać kilka ciekawych informacji. Gdy chodzi o dramat, można dokonać w klasie podziału ról: uczniowie, uczennice odczytują na głos.

Recz jasna, jest rzeczą niemożliwą odczytanie w klasie w całości większego dzieła. Wobec tego należy wychować kulturę czytania w domu, przyzwyczaić młodzież do czytania z ołówkiem w ręku. Pytania, rzucane w klasie, rozmowa o bohaterach mogą służyć nauczycielowi do sprawdzenia, czy uczeń czytał utwór w domu.

Nie należy również pomijać zbliżonego do tekstu opowiadania, odtwarzającego szczegółowo treść tego lub innego utworu. Takie streszczenie podaje najpierw nauczyciel, poczem również uczniowie podejmują się chętnie tej pracy.

Pożądane jest, by w tym celu wybierano epizody, tworzące całość, z powieści lub noweli (2—3 stronicie) np. epizody z „Popiołów“, sceny z powieści „Ostatni z Siekierzyńskich“, Meir Ezofowicz „Nad Niemnem“, „Przedwiośnie“, „Popioły“, „Ziemia w jarzmie“.

Szczególnie wdzięcznego materiału dla streszczeń dostarczają rozdziały „Popiołów“, opowieści Kraszewskiego, Orzeszkowej i Żeromskiego, stronicie literatury współczesnej (Strug, Górską, Wasilewska). Dla tego celu przeznacza się 2—3 urywki (epizody), które opracowują uczniowie, według wyboru i w rezultacie klasa zapoznaje się z ogólnym charakterem dzieła. Takie streszczanie zbliża ucznia do akcji utworu, do jego bohaterów, do jego stylu.

Upewniwszy się, że uczniowie przeczytali utwór, zbliżywszy do niego uczniów, wykładający stają przed zagadnieniem rozbioru dzieła. Rozbiór, podany w podręczniku, powinien być przeczytany dopiero po opracowaniu utworu w klasie. Artykuły krytyczne przerabia się z uczniami w celu dalszego wnikięcia w świat idei autora, w celu rozszerzenia zarysowanych na lekcji wniosków. Gotowa krytyka nie powinna być punktem wyjścia rozbioru. Tekst autora, wrażenia, odebrane z lektury tego tekstu, myśli, które nasunął uczniom — oto najistotniejsza podstawa początków pracy nad utworem. Oczywiście pogadanka nie jest jedyną formą pracy, można ją zastąpić żywym i plastycznym słowem nauczyciela, jego własnym rozbiorem dzieła

z przytoczeniem krytycznych wypowiedzi szeregu autorów, — lecz ta droga nie jest jedna i, oczywiście, dla szkoły średniej nie jest ona podstawowa.

Najważniejszą formą pracy nad utworem jest jego rozbiór przez uczniów, pod kierunkiem nauczyciela. W pracy tej można uwzględnić następujące momenty rozbioru: przebieg akcji w utworze (powiedzmy: zawiązek, przebieg akcji i rozwiązanie w „Ludziach bezdomnych”); główni bohaterowie utworu i podział na grupy (np. rodzinne i socjalne ugrupowania bohaterów „Ziemia w jarzmie”); rozwój wewnętrzny bohatera i jego rola w utworze (Lalka, Wokulski); wzajemny stosunek bohaterów (ideowo-kompozycyjne związki między bohaterami: Bohatyrowicz i Korczyński, Rafał Olbromski i książę Gintuł); typowość bohatera i jego historyczne znaczenie (w każdym utworze); charakter ideowy utworu; jego pozycja historyczno-literacka; rodzajowe i stylistyczne właściwości utworu.

Co się tyczy ideowego znaczenia i historycznej roli scen i osób, to stanowią one kierownicze i centralne zagadnienia, opuszczać ich nie wolno, lecz rozstrzygać je należy na podstawie dobrej znajomości materiału i nie śpieszyć się z formułowaniem ostatecznych wniosków, pozostawiając uczniom możliwość pogłębienia wywodów. Wszystkie pozostałe składniki rozbioru mogą grupować się i zmieniać w zależności od artystycznych cech i rodzaju dzieła. Rozbiór dramatu będzie się różnił od rozbioru dzieła o charakterze epickim.

Utwór dramatyczny odznacza się szczególną kompozycją, szczególną charakterystyką osób (prawie zupełny brak charakterystyk bezpośrednich), swoistym ukształtowaniem języka, którym posługują się bohaterowie i szczególną rolą krajobrazu.

Czytanie, opowiadanie, charakterystyka wymagają specyficznych metod pracy. Również rozbiór utworów lirycznych wymaga swego rodzaju podejścia. Strona uczuciowa, skrajna wyrazistość każdego słowa, obecność rytmu, rymu, swoiste oświetlenie charakteru poety i odczuwania świata przez niego — wszystko to wymaga odpowiednich metod pracy: jeśli czytanie w klasie urywków utworów epickich jest wskazane, to czytanie wierszy jest bezwzględnie konieczne; analiza stylu utworów wierszowanych powinna być szczególnie konkretna. Nadmiernie szczegółowy, pedantyczny rozbiór, obfitość pytań, zabijają świeżość odczuwania artyzmu utworu. Jednakże w poszczególnych wypadkach uczniowie powinni sobie zdawać sprawę z tego, czym jest: społeczno-psychologiczne umotywowanie roli bohatera (Wokulski), ideowa i kompozycyjna przeciwstawność bohaterów (Laura i Aniela w „Bez dogmatu”; Wokulski i Starski w „Lalce”; dr. Judym i dr. Węgliński w „Ludziach bezdomnych”); „typowy bohater w typowych okolicznościach” — (Leon Płoszowski).

Nauczyciel wysuwa przy rozbiorku tę właśnie problematykę, która ze szczególną wyrazistością pozwala rozstrzygnąć zagadnienie

historyczno-literackiego znaczenia utworu. Realizm i psychologiczną głębię „Pana Tadeusza” zestawia się z romantycznym hiperbolizmem i szkicowością wczesnych poematów Mickiewicza. Zagadnienia kompozycji i stylu pisarza rozpatruje się na drodze podstawowych pytań, dotyczących bohaterów, przebiegu akcji, języka i kształtu artystycznego dzieła. Dla urozmaicenia sposobów prowadzenia lekcji, nauczyciel przeprowadza albo rozbiór całego utworu, albo wybranych rozdziałów (co jest dopuszczalne, pod warunkiem zachowania związku części z całością); w niektórych wypadkach, wykładający wysuwa tylko jedno zagadnienie do dyskusji i prowadzi lekcję w postaci dyskusji, do której uczniowie są już wcześniej przygotowani, albo daje do rozważenia szereg zagadnień, kierując ciągłą i systematyczną analizą utworu.

W niektórych wypadkach rozbiór utworu może sprowadzić się do opracowania szczegółowego planu tej lub innej części, do zreferowania jakiegoś klasycznego artykułu o tym utworze, do piśmiennego albo ustnego referatu, wcześniej przygotowanego przez ucznia (nauczyciel, na przykład, daje w ciągu miesiąca 4—5 tematów, dotyczących powieści „Faraon”, albo do powieści „Nad Niemnem” i rozbiór sprowadzi się do czytania i analizy przedłożonych wypracowań i do ostatecznego wyprowadzenia wniosków przez nauczyciela).

Omówiona metoda zapewnia wytworzenie się w uczniach umiejętności kulturalnego wypowiadania się w mowie i w piśmie, na co szczególny nacisk powinien położyć nauczyciel-stylistą w klasach VIII—X.

Przeznaczając główną część lekcji na zaznajomienie z utworem i na jego analizę, nauczyciel poświęca również pewną niezbędną ilość godzin biografii pisarza i historii jego drogi twórczej.

Szkic biograficzny poprzedza analizę podstawowego utworu i tym samym przygotowuje i pogłębia samą analizę.

Wychodząc od życiorysu i obrazu drogi twórczej pisarza, nauczyciel powinien zmobilizować w pamięci uczniów nagromadzone wcześniej wrażenia i wiadomości, i w swoim wykładzie oprzeć się na nich. Uczniowie przynoszą znajomość szeregu tekstów nie tylko z klas V—VII, lecz także ze szkoły początkowej, i nowy przegląd tego całego nagromadzonego materiału, jego powtórzenie i pogłębienie są szczególnie doniosłe dla uczących się.

Podchodząc do Mickiewicza nauczyciel IX klasy może za punkt wyjścia obrać „Dziady”, znane już uczniom; przechodząc do Słowackiego można zacząć od znanego już uczniom wiersza „Do autora Trzech Psalmów”. Z Konopnicką zaznajomili się już uczniowie, jako z autorką „Wolnego najmity”, wiersza „W piwnicznej izbie” i utworu „Nasza szkapa” oraz szeregu innych wierszy; — konieczne jest wzięcie w rachubę tych wiadomości i oparcie się na nich.

Pogadanka o biograficznym charakterze powinna być ilustrowana pokazem zdjęć portretów, materiałów dokumentarnych, tablicami — w miarę możliwości — w postaci diapozytywów i filmów.

Gabinet literatury, z albumami, ilustracjami i tablicami zestawień — to niezbędna pomoc naukowa nauczyciela literatury w wyższych klasach, nauczyciela, obejmującego na swoich lekcjach wielkie okresy z życia radzieckiego i zachodnio-europejskiego społeczeństwa, setki osób i zdarzeń, olbrzymią galerię scen i obrazów.

Jeżeli nauczyciel z roku na rok, szczególnie w związku z rocznicami, będzie coraz głębiej studiował z uczniami poszczególnych autorów, zachęcając swoich wychowanków do ilustrowania dzieł, do odpowiedniego wyboru materiału, do zestawiania tablic i albumów, do właściwego doboru planów i tez, to w rezultacie powstanie w szkole w ciągu trzech lat gabinet literatury, utworzony siłami uczniów, który trzeba tylko będzie dalej wzbogacać i uzupełniać. W tym szkolnym gabinecie znajdują się także fotografie szeregu obrazów, oświetlających postać tego, czy innego pisarza. Kochanowski i Rej, Potocki i Morsztyn, Słowacki i Krasiński, Orzeszkowa i Sienkiewicz, Wyspiański i Kasprowicz, Konopnicka i Zapolska, Wasilewska i Przyboś. Te zestawienia dadzą uczniom wiele nowych i żywych wyobrażeń o epoce, charakterze myślenia i przeżywania, zarówno artyści pędzla, jak i artyści słowa.

Stosując ten poglądowy materiał na lekcji, nauczyciel może spożytkować go także w swoim naświetleniu epoki, pisarza, może polecić uczniowi rozwinięcie tego, czy innego tematu przy zastosowaniu pomocy poglądowych. Uczniowie mogą przygotować odpowiednią wystawę i wygłosić referaty na temat: „Mickiewicz i dekabryści“, „Mickiewicz w Paryżu“, „Moralność pani Dulskiej“ w wykonaniu różnych artystów, bohaterzy Mickiewicza w obrazach Andriollego, „Wesele“, „Słowacki, zwiastun poezji młodopolskiej“. Mnóstwo jest takich tematów.

Zastosowanie materiałów poglądowych i utworów muzycznych, związanych z literaturą, ożywi lekcję oraz podniesie jakość referatów i wypowiedzi uczniowskich. Sam nauczyciel powinien swoim wykładem dać wychowankom przykład zorganizowanego, planowego i żywego ujęcia tematu. Najpierw podaje nauczyciel uczniom plan swego wykładu, niekiedy pisze go na tablicy, ułatwiając w ten sposób uczniom przyswojenie tego wykładu, mówi wyraźnie, plastycznie, nie za szybko, we właściwym miejscu cytuje tekst autora i objaśnia go żywo, umiejętnie posługując się portretem, ilustracją, obrazem, wyjaśniając ich treść, artystyczne założenie, podkreślając znaczenie obrazu i artyzm malarza.

Szczególne względy należą się samodzielnej pracy uczniów. Należy wdrażać uczniów do uważnego, przemyślanego czytania, do pracy nad tekstem, do gromadzenia niezbędnego materiału na dany temat i uogólniania zebranych szczegółów. Lecz nie tylko na dzieło sztuki powinien kłaść nacisk nauczyciel. Uczeń musi nauczyć się przyswajając sobie materiał podręcznika i artykułów krytycznych, musi umieć ułożyć plan, konspekt, tezy, robić notatki.

Materiał, podawany na lekcjach, powinien być przyswojony i utrwalony przez czytanie podręcznika. Jednakże wykładający nie

powinien „zadawać“ według podręcznika. Materiał podręcznika powinien wiązać się w sposób organiczny z drugą pracą ucznia: pracą nad tezami, charakterystyką osób i nad krytycznymi artykułami. Niekiedy nauczyciel może korzystać z podręcznika również przy pierwszym wprowadzeniu w temat. Na przykład biografię pisarza mogą uczniowie niekiedy przyswoić sobie z podręcznika, bez uprzedniego wykładu nauczyciela, którego rola w tym wypadku ograniczy się do uzupełnienia i rozszerzenia wiadomości, nabytych przez uczniów na podstawie podręcznika.

Domowa i klasowa praca ucznia powinna polegać nie tylko na przyswojeniu tekstu utworu, informacji nauczyciela, podręcznika i spożytkowaniu innych pomocy naukowych, ale także na przygotowaniu różnego rodzaju własnych wypowiedzi i piśmiennych wypracowań. Krótkie ustne sprawozdania i wypracowania piśmienne należy zadawać nie tylko po opracowaniu tematu, jako sprawdziany wiadomości, ale i podczas samej pracy nad utworem dla wyrobienia odpowiednich przyzwyczajeń.

Przy podejściu do wypracowań w klasach VIII—X nauczyciel literatury powinien dążyć do tego, aby uczniowie:

- 1) wyrażali swoje myśli w następstwie logicznym (umieli pisać na temat według planu),
- 2) umieli uzasadniać rozwijane myśli i argumentować,
- 3) umieli wyciągać wnioski i tworzyć uogólnienia,
- 4) kształtowali swoje myśli w poprawnej formie stylistycznej.

Tematyka wypracowań i ich zakres powinny stopniowo komplikować się w klasach VIII—X.

Doświadczenia wybitniejszych nauczycieli wykazują, że najbardziej celowymi typami wypracowań w klasie VIII są:

- 1) zwięzłe odtworzenie treści utworu (np. opis czynów Paska),
- 2) zwykła (opisowa) charakterystyka jednej osoby, albo grupy osób, życia środowiska, przedstawionego w utworze (np. „Rodzina pana Geldhaba“ według komedii Fredry, „Beniowski“, albo „Charakterystyka Wokulskiego“).

W klasie IX można przejść do charakterystyki z nastawieniem na analizę i uogólnienie (np. „Płoszowski i jego środowisko“, „Charakterystyka Pankracego“, „Olbromski w Popiołach Żeromskiego“).

W X klasie, opracowując nadal tematy, wymienione w klasie IX, należy dawać uczniom tematy o szerszym zakresie, uwzględniające nie tylko poszczególne utwory, ale cały okres twórczości pisarza (np. „Charakter romantyzmu Mickiewicza we wczesnym okresie jego twórczości“); w tej klasie należy również opracowywać charakterystyki, wymagające pogłębionej analizy postaci i pewnego uogólnienia (np. „Cezary Baryka, rozwój jego poglądów“).

Należy również dawać uczniom tematy literacko-publicystyczne, mające wielkie wychowawcze znaczenie.

Nauczyć uczniów pisać wypracowania można tylko pod tym warunkiem, że tych wypracowań będzie w klasach VIII—X dosta-

teczna ilość w ciągu roku. Doświadczenie wyróżnionych nauczycieli ustala tę liczbę w następujący sposób:

w VIII kl. nie mniej niż 4 klasowe i 3 domowe (domowe wypracowania należy dawać w drugim półroczu, w pierwszym zaś uczniowie piszą wypracowania klasowe — dla wprawy i w celu sprawdzania wiadomości); w IX klasie nie mniej niż 4 klasowe i 4 domowe; w X klasie — nie mniej niż 4 klasowe i 2 domowe (domowe wypracowania piszą uczniowie w pierwszym półroczu, gdyż w drugim zajęcia są przeważnie przygotowywaniem się do egzaminów końcowych).

Administracja szkolna powinna wyznaczyć na pisanie wypracowań podwójne godziny.

Nauczyciel powinien przeprowadzać systematyczną ewidencję i sprawdzanie prac uczniów, oceniając ich wiadomości i umiejętności we wszystkich działach kursu. Po zakończeniu danego tematu należy powtórzyć najistotniejsze jego momenty, a także sprawdzić, w jakim stopniu uczniowie opanowali temat. Przy końcu roku powtarza się najtrudniejsze rozdziały kursu. Rok kończy się egzaminami sprawdzającymi — piśmiennymi i ustnymi.

VI. Pozaszkolna praca nad literaturą.

Równoległe z pracą w szkole powinna rozwijać się pozaszkolna praca nad literaturą.

Dyrektorzy szkół i nauczyciele literatury powinni zwrócić baczność na zorganizowanie systematycznej pozaszkolnej lektury uczniów, a w związku z tym na należyte wyposażenie biblioteki szkolnej. Jeżeli w bibliotece szkolnej są braki, nauczyciel literatury powinien we właściwym czasie, to jest na samym początku roku szkolnego, dokonać wraz z wychowawcą klasowym przydziału uczniów do rejonowej biblioteki-klubu, lub do biblioteki przy fabryce, przedsiębiorstwie przemysłowym itp. Na samym początku roku szkolnego nauczyciel powinien podać uczniom spis książek poleconych do pozaszkolnej lektury i przekazać ten spis bibliotece szkolnej.

Należy również systematycznie omawiać z uczniami przeczytane przez nich książki, zaprowadzić dzienniki uwag i notatek na temat przeczytanych książek i przeglądać je np. co miesiąc, nadto co pewien okres urządzać konferencje czytelnicze o najbardziej aktualnych utworach. Równocześnie z lekturą dzieł literackich należy zastosować i inne sposoby pracy: wycieczki literackie, zwiedzanie muzeów, zbiorowe zwiedzanie urządzeń teatralnych, demonstracja filmów, słuchanie audycji radiowych.

W szkole należy zorganizować i rozwinąć działalność gabinetu literackiego, który powinien być nie tylko miejscem wystawy materiału literackiego, plakatów, transparentów, wykresów itd., ale stać się ośrodkiem szkolnej i pozaszkolnej pracy nad lite-

raturą. Tutaj powinny mieć miejsce porady, głośne odczytywanie utworów, zajęcia kółka literackiego i inne formy pracy.

Wychowawca winien koniecznie zorganizować kółko literackie, na którym uczniowie otrzymują uzupełniające wiadomości i umiejętności, nie przewidziane programem. Referaty, gazetki ścienne na obrany temat, wycieczki literackie i inne rodzaje pozaszkolnej pracy z zakresu literatury będą pobudzały samodzielną twórczość uczniów. W szkole niemało jest uczniów, obdarzonych literackimi skłonnościami; zainteresują się oni niewątpliwie gruntownym podejściem do techniki dzieła literackiego. Studia tego rodzaju można zorganizować w kółku uczniów, próbujących swych sił twórczych. Kółka czytelników zajmować się będą studiowaniem klasyków i pisarzy współczesnych, nie objętych programem. Te kółka mogą urządzać głośne czytanie nowych, najbardziej popularnych utworów, z równoczesnymi krytycznymi wypowiedziami uczniów, własnymi ich ocenami i z zestawieniem odpowiednich notatek i krótkich recenzji.

Można także zorganizować ogólne kółko literackie, które będzie łączyło wymienione wyżej dwa rodzaje pracy. Jako materiał do prac kółka może posłużyć studiowanie najlepszych wzorów ludowego eposu polskiego i narodów ZSRR.

Tematy epickie starożytnej Grecji „Iliada“ i „Odysseja“, majestatyczne irańskie epos „Szach-Name“, „Pieśń o Rolandzie“ (którą częściowo omawia nauczyciel w planie zajęć klasowych) i „Pieśń o Nibelungach“ jako wzory zachodnio-europejskiego eposu — oto, czemu można poświęcić uwagę na zajęciach kółka literackiego.

Pod względem wychowawczym eposy bohaterów przedstawia najbogatszy materiał. Lud w swoich opowieściach i pieśniach, bylinach i poematach opiewa rzeczywistych bohaterów, z wielokrotnością w nich najlepszych właściwości ludzkie: dzielność, nieustraszonosć i uczciwość, wspaniałomyślność i szlachetność, miłość dla uciśnionych i nienawiść do gniebicieli.

Na zajęciach kółka literackiego, np. w X klasie, można zaznaczyć uczniów z wspaniałymi postaciami światowej literatury, jak Prometeusz, Faust, Don Kichot, Don Chuan i inni.

Temat „Postać Prometeusza w literaturze światowej“ może być tematem kilku posiedzeń kółka literackiego (przedstawienie tej postaci u różnych autorów — od Hezjoda do Bajrona i Szelleja), także postać Fausta można rzucić na szerokie tło, od legendy ludowej o Fauście do Getego i Puszkina.

Rozbiór wskazanych postaci będzie naturalnym przedłużeniem poprzedniej pracy, gdyż te „wiecznie żywe postacie“ wytworzyły się na podłożu ludowym. Pod względem wychowawczym i kształcącym rozbiór tych postaci jest niezwykle cenny.

Praca kółek powinna promieniować na zewnątrz. Niezwykle cenną rzeczą jest urządzenie wieczorów literackich, ludoznawczych wycieczek i ekspedycji. To zasila pracę kółek i sprzyja dopływowi nowych członków.

Nauczyciel języka i literatury powinien zawsze pamiętać o wielkim kulturalnym znaczeniu teatru i radia. Teatr i radio dają wzory nieposzlakowanej mowy literackiej z dużym ładunkiem emocjonalnym. Należy planowo uczęszczać na przedstawienia. Równocześnie z tym należy organizować słuchanie literackich audycji radiowych. Ważną jest rzeczą, aby nauczyciel i uczniowie mieli ścisły kontakt ze ścienną gazetą szkolną; na łamach szkolnej prasy powinno się jak najszerzej oświecać tak szkolną, jak i pozaszkolną pracę w zakresie literatury.

Powinien być także zadzierzgnięty ścisły związek z biblioteką. Nauczyciel winien pomagać bibliotekarzowi w jego pracy dla dobra uczniów. Biblioteka ma tworzyć ośrodek pozaszkolnej pracy.

Realizacja zaznaczonych wyżej poczynić wpłynie na podniesienie poziomu literackiej pracy (szkolnej i pozaszkolnej). Szczególnie ważną jest rzeczą podkreślić polityczno-wychowawcze znaczenie literatury.

W świetle postanowień XVIII zjazdu partii ta strona pracy nabiera wyjątkowej wagi i wyrazistości. Z X klasy powinni wychodzić chłopcy i dziewczęta czytani w literaturze pięknej, znający podstawowe fakty z historii literatury, ze zdolnością samodzielnego oceniania ich i umiejętnością posługiwania się poprawnym językiem literackim. To wszystko powinno być podporządkowane podstawowemu zadaniu naszej radzieckiej szkoły — wychowaniu odważnych i ofiarnych budowniczych komunistycznego społeczeństwa, gorących patriotów oddanych swej ojczyźnie, wiernych i nieugiętych bojowników wielkiej partii Lenina-Stalina.

PROGRAM

KLASA VIII

(64 godziny)

1. FOLKLOR — TWÓRCZOŚĆ LUDOWA — (2 godz.)

Wstęp: Stosunek do spuścizny literackiej. Wracamy do twórczości ludowej, aby odnaleźć w niej „tęsknotę i dążenia ludu” (Lenin). Różnorodność form twórczości ludowej (liryka, bajki, baśni, podania i pieśni bohaterskie).

Kler, skupiając w swym ręku piśmiennictwo przez długie wieki, zaprzepaścił większość skarbów twórczości ludowej. Wbrew tym antyludowym wysiłkom kościoła lud pozostał w swym folklorze twórcą języka polskiego. Wpływ folkloru na literaturę.

(„Trójziele” — „Podobne to panie” — Pieśń chłopów śląskich z roku 1811“.)

2. ŚREDNIOWIECZNA LITERATURA POLSKA — (2 godz.)

Wiek XIII i XIV. Nikłe początki piśmiennictwa świeckiego. Wszechwładza duchowieństwa i jego języka, łaciny. Pierwsza pieśń polska XIII w.: „Bogurodzica”. Język pieśni „Bogurodzica”.

„W czasach, kiedy powatpiewano, czy bóg wysłucha modlitwę niełacińską, wolno było ludowi powtarzać tylko Kirie Elejson i Alleluja. Ale Kirie Elejson przetłumaczono rychło na „Gospodzinie pomiłuj” (już w IX w. na Morawach), a do tego wiersza dorabiano w Czechach od w. XII, a u nas od XIII w. dalsze, tak samo jak dawniej już w Niemczech to robiono. Tak powstał czeski hymn kościelny „Hospodine pomiłuj się” i nasza „Bogurodzica”; odśpiewywano oboje poza kościołem, w obozie, przed bitwą, na procesjach. Z czasem przybywały nowe pieśni, chociaż im kościół stale nie sprzyjał”.

(Aleksander Brückner).

Wiek XV. „Pieśń o zamordowaniu Jędrzeja Tęczyńskiego”, „Satyra na leniwych chłopów”, „Rozmowa mistrza ze śmiercią”.

Walka klasowa w pierwszych utworach świeckich. Szlachta walczy z mieszczaństwem, z pierwszymi cechami. Pogarda szlachecka dla chłopów.

Wiek XVI. „Statuty Wiślickie” w przekładzie Świętosława z Wojcieszyna.

Ustawodawstwo Kazimierza Wielkiego jako przejaw obyczajowości z okresu prawnego formowania się feudalizmu w Polsce i przykucia chłopów do gleby.

3. HUMANIZM POLSKI — (1 godz.)

Klasycy marksizmu o humanizmie i renesansie. Ogólna charakterystyka zachodnio-europejskiego humanizmu. Przeciwięstwa klasowe w Polsce XVI w. i specyficzny rozwój humanizmu polskiego. Pierwsze druki polskie. Bracia czesko-morawscy, kalwini, arianie.

Szlachta, zwycięska wobec chłopów, podejmuje walkę z mieszczaństwem, niszczy je i walczy z kościołem o rozszerzenie swoich praw. Wsteczność pierwszych humanistów polskich (Tarnowski, Zamoyski). W walce z kościołem humanizm polski zmagą się z jego antyludowością i mimo swój szlachecki charakter wpływa — wskutek własnych sprzeczności — na demokratyzację literatury.

4. NAJDAWNIEJSZE DZIEJOPISARSTWO — (1 godz.).

Rozwój dziejopisarstwa od „Ksiąg paschalnych“.

Wpływ humanizmu w „Memoriale w sprawie uporządkowania rzeczpospolitej“ Jana Ostroroga, walka z hegemonią kościoła.

Ostroróg, rzecznik szlachty, która ograniczyła prawa króla, jest zwolennikiem oddzielenia spraw kościoła od państwa. Występuje przeciwko jubileuszowym odpustom oraz składkom. „Żywe kościoły boga — ludzie, są podstępnie łupieni na to, ażeby martwe naprawiać“. „Tylko postrzyżonym czubkiem głowy różni się duchowny od świeckiego“. Ostroróg walczy z ustawami magdeburskimi.

5. MIKOŁAJ REJ — (3 godz.).

Życiorys na tle epoki. „Krótka rozprawa między panem, wójtem a plebanem“ (od „Książd pana wini...“ do „Potrzebniejsze nam w kłopotcie“).

Figliki („O sędziem“). „Żywot człowieka poczciwego“ („Jakich nauk do wolnego żywota potrzeba“, „Jakich obyczajów używać między postronnymi narody“).

Rej daje satyryczny obraz swego społeczeństwa. Kalwin, przeciwstawia się supremacji kościoła, obawiając się przy tym radykalizmu arian. Tkwi poniekąd w średniowiecznym sposobie myślenia. „Wiedza Rejowa całkiem jeszcze średniowieczna, drobna i naiwna, a jednak są już wpływy obce (Erazm, Palingeniusz, Lozichiusz)“. (Aleksander Brückner). Brak zgłębienia źródeł niesprawiedliwości społecznej. Obfity język Reja: folklor. Polszczyzna jego wiedzie nas w siola, do wioski, gdzie stykał się z ludem, a nie na dwory pańskie, gdzie unikano pospolitych wyrazów. Przełomowa rola Mikołaja Reja w rozwoju literatury polskiej.

6. REFORMACJA. ARIANIZM POLSKI — (2 godz.).

Plebejskie pochodzenie Modrzewskiego i Czechowica. „O naprawie Rzeczypospolitej“ („O posiadaniu ziemi i niewolnictwie kmieci“). Modrzewski w obronie praw człowieka. Arianizm Modrzewskiego i Czechowica. Publicystyka Czechowica. Satyra społeczna Marcina Bielskiego („Rozmowa nowych proroków, dwu baranów o jednej głowie“).

Wpływ społecznych poglądów arian; utopijne gminy chrześcijańskie, pogarda dla własności prywatnej, dążenie do sprawiedliwości społecznej i pokoju.

Humanizm Modrzewskiego w stosunku do mieszczaństwa i chłopstwa: naonczas demokratyczny postulat wybieralności duchownych.

Obroncy katolicyzmu i reakcyjna rola Orzechowskiego.

7. JAN KOCHANOWSKI — (4 godz.).

Kochanowski, życiorys na tle epoki, twórczość jego uwieńczeniem humanistycznych prądów w Polsce. Upadek rycerskości: krytyka poety. Satyr, Odprawa posłów greckich — (wyjątki). Wpływ

wzorów klasycznych na poezję Kochanowskiego. „Treny“ oparte na wzorach starożytnych „wyzwolinami poezji polskiej“. (Treny: VII „Nieszczęsne ochędóstwo“, VIII „Wielkieś mi uczyniła pustki...“, XVII „Pańska ręka mnie dotknęła“.) Kochanowski twórcą polskiego literackiego słowa poetyckiego. (Pieśń XXIV: „Zegar słyszę wybija“.) Poezja życia codziennego. (Fraszka 74: „O doktorze hiszpanie“, 54: „Na zdrowie“.)

Twórczość Kochanowskiego szczytowym osiągnięciem „złotego wieku“, okresu skrzyżowania oddziaływania postępowych, odrodzeniowych prądów myśli europejskiej (pobyt Kochanowskiego w Padwie, w Paryżu, znajomość z Ronsardem) z wysiłkami reakcji katolickiej. W oparciu o szlachtę reakcja katolicka zwycięża (tak, jak w Hiszpanii). Kochanowski przede wszystkim dzięki zdobyczom języka i formy literackiej jest rzecznikiem i szermierzem postępu.

8. SEBASTIAN KLONOWICZ — (1 godz.).

Poezja łacińska i polska Klonowicza: demokratyczne poglądy • wychowaniu obywatela bez różnicy stanów w „Victoria deorum“. „Worek Judaszów“ („O tych co płaszczykiem nabożeństwa...“). Z „Roksolanii“ („Apostrofa do panów i urzędników“).

9. REAKCJA KATOLICKA XVII W. — (1 godz.).

Reakcja katolicka w Polsce. Wsteczna rola jezuitów, opanowanie szkół i dworów, reakcyjna literatura naukowa i polemiczna.

Piotr Skarga w walce z reformacją w Polsce: walka przeciwko tolerancji religijnej, nawrót do średniowiecza. W „Kazaniach sejmowych“ przejęcie zdobyczy humanizmu w dziedzinie języka.

Kler i powolni jemu historycy literatury uczynili zeń „wieszcz narodu“. Ale o kompilacyjności twórców Skargi pisał już Chmielowski, zaś o jego etyce świadczy szczucie przeciwko różnowiercom, stosunek do roli kobiety i matki w społeczeństwie.

10. POEZJA LUDOWA XVII W. — (2 godz.).

Nurt mieszczański i plebejski w literaturze: wędrowni rybalki. Niechęć do szlachty i duchowieństwa. Niedola stanu nauczycielskiego („Rybalki stary wędrowni“). Satyra rybalków na nierycerskość szlachty („Albertus z wojny“). Niedola rzemieślników w poezji („Officina ferraria abo huta i warstat z kuźniami“). „Uciechy lepsze i pożyteczniejsze“, „Kiermasz wieśniacki“. Pieśń „W onym pięknym ogródeczku“. Pieśń „Mazurowie mili“, pieśń „O krawcach“. Lament chłopski na złe lata.

11. SIELANKA XVII W. — (2 godz.).

Szymonowic i Zimorowic: sielanka jako odwrót z życia dworskiego do natury. Niedola chłopów w „żeńcach“ Szymonowica (Sielanka osiemnasta: żeńcy). Lwów w sielankach Bartłomieja Zimorowica: wieś ukraińska w oświeceniu polskiego poety.

12. LITERATURA POLSKIEGO BAROKU — (4 godz.).

Dalszy wpływ humanizmu włoskiego. Przekład „Jerozolimy wyzwolonej“ (Tassa) przez Piotra Kochanowskiego, znaczenie tego przekładu w literaturze polskiej.

życie dworskie. Obniżenie słowa poetyckiego. Barokowa poezja: przerost sztucznej formy nad treścią, a zarazem rozwój sztuki weryfikacyjnej i nowych form poetyckich. Barok jako literatura walki i agitacji reakcji katolickiej. Wiersze okolicznościowe. Krzysztofa Opalińskiego „Na ciężary i opresję chłopską w Polsce”. Panegiryczność i makaronizmy. Andrzej Morsztyn „Lutnia”. Życiorys Wacława Potockiego: przejście pod przymusem z arianizmu na katolicyzm. „Ogród fraszek” („Bogata nędza”). Upadająca obyczajowość szlachty w świetle Pamiętników Jana Chryzostoma Paska. (Wybór.) Pamiętniki Paska, „realistyczny romans obyczajowy z główną postacią autora” (Mickiewicz).

Pochwała rycerskości w „Psalmódzie” Wespazjana Kochowskiego.

13. CZASY SASKIE. MROK, ZASTÓJ — (1 godz.).

Rozkład społeczeństwa szlacheckiego: ciemnota i obskurantyzm w epoce saskiej, zabobony, przesady, wiersze ascetyczne i panegiryki. Upadek smaku artystycznego. Haniebna rola kościoła. „Sposoby ojców jezuitów.” Dokumenty dewocji i zabobonów: M. Juniewicz „Refleksje duchowne”; Benedykt Chmielowski „Nowe Ateny”.

14. OŚWIECENIE — REFORMY — (4 godz.).

Przedwiośnie rewolucji we Francji. Racjonalizm na Zachodzie. Podjęcie walki z feudalizmem. Encyklopedyści. Powrót do natury, pojęcie źródła władzy, prawa ludu. Filozofia materializmu. Marks, Engels, Lenin, Stalin o oświeceniu i Rewolucji Francuskiej (1789 r.).

Leszczyńskiego „Głos wolny wolność ubezpieczający”. Wpływ ideałów oświecenia: oswobodzenie chłopów warunkiem rozwoju przemysłu. Leszczyński w obronie manufaktur i rzemiosła. Przewiduje rewolucje chłopskie i doradza reformy. Leszczyński, przedstawiciel oświeconego absolutyzmu.

Konarski rzecznik reformy szkolnictwa, walka z jezuitami. Krytyka „liberum veto”.

Obudzenie się życia literackiego. Powstanie teatru narodowego. Przyczyny słabości ruchu antyfeudalnego w Polsce.

Kajetan Węgierski, ateista: (Rozum bez przesądów, Wróble i kościół).

Zwycięska reakcja szlachecko-katolicka, upojona feudalnymi swobodami, zepchnęła rozwój kraju wstecz, idąc na rękę wyprzedzającym Polskę krajom europejskim. Poszczególne konfederacje i ugrupowania szlacheckie stają się agenturami zagranicznych potęg. Ruch antyfeudalny w Polsce nie ma oparcia w mieszczaństwie, nurt plebejski jest więziony w jarzmie „swobód szlacheckich”.

15. MOLIERA: MIESZCZANIN SZLACHCICEM — (2 godz.).

Krótki życiorys Moliera, twórcy klasycznej komedii. Realizm jego utworu. Antyklerykalizm „Świętoszka”. W postaci Doranta („Mieszczanin-szlachcicem”) pasożytnictwo szlachty.

Komedię czyta uczeń w domu; w szkole nauczyciel daje analizę utworu. Demokracja sympatyj i nastrojów Moliera. Walka dworu i duchowieństwa z komediami Moliera. Styl dramatyczny Moliera.

16. BAJKOPISARSTWO: IGNACY KRASICKI — (2 godz.).

Wpływ oświecenia. Umiarkowana postępowość Krasickiego: walka z dewocją, nieuctwem i zepsuciem (Monachomachia), satyry. Bajki (Konwersacja, Lew i zwierzęta), zestawienie z bajkami Trembeckiego, Lafonténa i Kryłowa.

Stanisław Trembecki: wpływ racjonalizmu francuskiego. Światopogląd pisarza. Bajki („Lew i mucha”, „Wilk i baran”).

17. LITERATURA DOBY SEJMU CZTEROLETNIEGO: „GÓRA” I „JAKOBINI” W POLSCE — (4 godz.).

Zaognienie walk klasowych w Polsce: połowiczność i słabość nurtu mieszczańsko-rewolucyjnego.

„Powrót posła” (wyjątki) J. U. Niemcewicza. Walka wstecznictwa z postępem: służąca Agatka, przeblysk świadomości klasowej. Piętnowanie roli szlachty.

Stanisław Staszic i Hugo Kołłątaj w obronie mieszczaństwa, „Kuźnica”. Walka o uwłaszczenie. Kwestia narodowościowa w świetle „Buntów Ukraińskich”. Załamania Kołłątaja na tle słabości mieszczaństwa.

Pozorna demokratyczność ustaw 3-go maja. Kościuszkizm między polską „Górą” a „Jakobinami”.

Jakobin polski: Jakub Jasiński. „Wiersz w czasie obchodzonej żałoby przez dwór polski po Ludwiku XVI”.

Szlachta łącznie z klerem przeciwstawiała się skutecznie próbom rozwoju gospodarczego kraju i przejścia do nowych, postępowych form. Rozbiór Polski został dokonany przy pomocy szlachty i kleru, wobec braku rewolucji mieszczańskiej i bierności mas chłopskich. Spóźniony rozwój mieszczaństwa, które, zanim się do przeciwszlacheckiej walki zerwie, cofnie się w obliczu rewolucyjnego proletariatu, oraz spóźniony rozwój ruchów chłopskich — zaciągają na dziejach, a więc i na literaturze XIX w.

18. LITERATURA PSEUDOKLASYCZNA W POLSCE — (1 godz.).

Wpływ literatury francuskiej i rewolucji 1789 r. Konwencjonalizm, literatura dworów i salonów. Pseudoludowość. Sielanka dworska i sentymentalna w twórczości Karpińskiego i Książnina. Właściwości stylu klasycznego. Wpływy sentymentalnej powieści francuskiej: „Nowa Heloiza” Russa (Rousseau).

19. OKRES PREROMANTYZMU — (2 godz.).

Łączność pseudoklasycyzmu z preromantyzmem. Ludowość i folklor, obudzenie się zainteresowań słowiańszczyzną. Badania nad językiem „Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauki”. Współpraca pisarzy rosyjskich Dzierżawina i Karamzina oraz uczonych czeskich Dobrowskiego i Hanka. Badania folkloru Zoriana Chodakowskiego.

Kazimierz Brodziński: Zwrot w rozumieniu ludowości w twórczości Brodzińskiego. „Wiesław”. Rozprawa „O klasyczności i romantyczności”.

20. SZYLLER (SCHILLER) — ZBÓJCY — (2 godz.).

Życiorys Szyllera. Engels o rzeczywistości niemieckiej XVIII w. Feudalne stosunki w Niemczech XVIII w. Słabość mieszczaństwa. Polityczne rozbicie Niemiec i wpływ ideologii J. J. Rousseau (Russo). Wpływ Szyllera na romantyzm polski i na wczesną twórczość Mickiewicza.

Zbójcy. Obraz rzeczywistości niemieckiej w dramacie. Walka Karola z despotyzmem, szlachtą i duchowieństwem. Brak jasnego programu, żywiołowość walki. Brak organizacji. Buntownictwo i odosobnienie Karola. (Uczeń czyta dramat w domu.)

21. UKRAIŃSKA SZKOŁA ROMANTYCZNA — (3 godz.).

Życiorysy: Malczewski, Goszczyński, Zaleski. Wpływ Bajrona. „Maria“ (wyjątki) Malczewskiego. „Zamek Kaniowski“ Goszczyńskiego. Jana Bohdana Zaleskiego: „żywa pieśń“, „Wzgórek pożegnania“, „Rusalki“, „Czajki“, „Rojenia wiośniane“, „Mogiła Tarasowa“.

Wykazać pierwiastki kozackie i ukraińskie w tej poezji, kraj- obraz oraz folklor ukraiński, podkreślić wzajemne oddziaływanie literatury ukraińskiej i polskiej. Rewolucyjna liryka Goszczyńskiego.

22. PERSY SZELLEJ (PERCY SHELLEY): ODY — (2 godz.). BAJRON (BYRON): WĘDRÓWKI CZAJLD HAROLDA — (1 godz.).

Szelley i Bajron — przedstawiciele postępowego romantyzmu początków XIX w. Protest przeciwko reakcji społeczeństwa angielskiego. Wpływ bajronizmu na romantyzm polski XIX wieku.

23. TWÓRCZOŚĆ MICKIEWICZA DO POWSTANIA LISTOPADOWEGO — (15 godz.).

A) Życiorys poety: Dzieciństwo poety. Rodzina drobnoszlachecka. Rok 1812. Środowisko wileńskie. Wpływ Joachima Lelewela. Nauczyciel w Kownie. Miłość do Maryli Wereszczakówny. Oddziaływanie Żukowskiego prekursora romantyzmu zachodnio-europejskiego. Aresztowanie poety. Wyjazd do Petersburga. Znajomość i przyjaźń z Puszkinem. Pobyt w Rosji. Berlin. Wajmar. Spotkanie z Getem (Goethem). Poeta wobec powstania listopadowego.

B) Oda do młodości — manifest romantyzmu i pozostałości formalne klasycyzmu. Łączność z rewolucją francuską. Internacjonalizm.

C) Ballady. (Lilie, To lubię). Pejzaż, świat fantastyczny, artyzm.

D) „Dziady“ Kowieńskie (wyjątki) — cechy romantycznego dramatu i humanizm mieszczański.

Wykazać łączność z „Cierpieniami młodego Wertera“ Getego, „Zbójcami“ Szyllera itd.

E) Grażyna (wyjątki). Elementy epiczne i liryczne romantycznej powieści bohaterskiej. Nawrót do przeszłości, heroizm.

F) Sonety krymskie, ich walory artystyczne, orientalizm. (Widok gór ze stepów Kozłowa, Czatyrdah.)

G) Konrad Wallenrod (wyjątki). Wykładowca streszcza utwór i wyjaśnia uczniom tendencyjny charakter interpretacji dzieła jako apoteozy zdrady.

Konflikt realny, społeczny i konflikt fikcyjny w „Konradzie Wallenrodzie“. Pesymizm i rezygnacja ze zwycięstwa. „I Niemcy są ludźmi“: nuta internacjonalizmu.

Mickiewicz „nie pochwałał środka, nie pochwałał oczywiście w ostatecznym obrobieniu „Konrada Wallenroda“ (Piotr Chmielowski). Mickiewicz, mając pełne zrozumienie dla ruchów rewolucyjnych, nie pochwałał makiawelizmu.

KLASA IX

(64 godziny).

1. MICKIEWICZ DO KOŃCA TWÓRCZOŚCI — (14 godz.).

A) Załamanie się Mickiewicza podczas powstania listopadowego. Powrót do Drezna, Paryż. Praca publicystyczna. Wykłady w Koleż de Frans (Collège de France). Zgubny wpływ mistycyzmu Towiańskiego, 1848. Legion polski we Włoszech. „Trybuna Ludów“. Wojna krymska. Śmierć poety w Carogrodzie.

B) „Dziady“ Drezdeńskie. Improwizacja. Do przyjaciół-moskali. Podwójny nurt romantyzmu w „Dziadach“: realistyczny i mesjanistyczny.

Mesjanizm na tle niemości i braku socjalnych sił oparcia ruchu rewolucyjnego; wpływy prekursorów socjalizmu, sensimonizmu.

Ustęp — Podobnie jak szowiniści i nacjonałści ukraińscy starali się przedstawić wystąpienie Szewczenki przeciwko caratowi jako objaw jego nienawiści wobec narodu rosyjskiego, również i nacjonałści polscy pragną nadać podobny charakter „Ustępowi“. Na podstawie tekstu „Do przyjaciół-moskali“ nauczyciel może wykazać istotny stosunek Mickiewicza do dekabrystów.

C) „Księgi narodu i księgi pielgrzymstwa polskiego“ (wyjątki). Wpływ J. Lelewela w postępowych elementach „Ksiąg Narodu“. Sylwetka J. Lelewela. „Gminowładztwo szlacheckie“. Solidaryzm i mesjanizm wypływający z mistycyzmu (wpływ Józefa Oleszkiewicza, martynisty).

D) „Pan Tadeusz“ (wyjątki) — analiza utworu jako eposu, łączność z „Hermanem i Dorotą“ oraz „Eugeniuszem Oneginem“.

„Nawet cienia mistycznych swoich upodobań z doby pisania utworu do niego nie wprowadził“ (Chmielowski). Realizm utworu.

„Tak jak „Don Kichot“ był ostatnią powieścią rycerską a zarazem dobroduszną, choć zabójczą satyrą na rycerstwo, tak samo i „Pan Tadeusz“ łączy w sobie szeroki obraz starszszlacheckiego, skazanego na zamarcie życia z łagodnym, a jednak bezlitosnym śmiechem“ (Maksym Rylski).

E) Mickiewicz jako publicysta rewolucyjny i historyk literatury:

Wpływ utopijnego socjalizmu francuskiego na Mickiewicza. Mickiewicz zwolennikiem socjalizmu. Krzyżowanie się różnych wpływów. Mickiewicz o literaturze, jego sąd o Puszkinie. Trybuna Ludów (wyjątki).

F) Mickiewicz jako rewolucjonista i działacz:

Mimo załamania i przeszkód góruje w życiu i twórczości Mickiewicza czynnik rewolucyjny. Legion polski w pojmowaniu Mickiewicza — „armia republikańska i socjalistyczna“. Związek z rewolucyjnymi prądami w Europie.

G) Znaczenie i wpływ A. Mickiewicza, (Gorkij i Łunaczarskij o Mickiewiczu).

„Jeden człowiek zastąpił w sferze naszego języka cierpliwą pracę wieków, świadomy wysiłek pokoleń, i uczynił zeń narzędzie najsprawniejsze, jakie kiedykolwiek istniało, najdoskonalsze skrzypce, najwspanialszy organ, najbogatszą orkiestrę i paletę malarską“ (T. Boy-Zeleński).

Bogactwo języka i obrazów w twórczości Mickiewicza. Realizm języka poetyckiego. Mickiewicz — twórca polskiego języka literackiego i nowej literatury. Międzynarodowe znaczenie Mickiewicza.

2. PUBLICYSTYKA I RUCHY REWOLUCYJNE XIX W.

(4 godziny).

„Gromada Grudziąz“, „Lud Polski“ — założki rewolucyjnej organizacji a „Towarzystwo Demokratyczne“. Pieśni rewolucyjne XIX w. „Gromada Grudziąz do emigracji polskiej“.

Stanisław Worcell, przyjaźń z Hercenem, „Rozprawa o własności“. Joachim Lelewel, jego rola i wpływ na epokę.

Radykalizm demokratyczny Edwarda Dembowskiego (Kilka myśli we względzie rozwijania się dziejów) i Henryka Kamieńskiego. Rewolucyjna działalność księdza Ściegiennego (Złota Książeczka).

3. JULIUSZ SŁOWACKI — (14 godzin).

A) Życiorys na tle epoki: dzieciństwo i młodość poety. Przeżycia osobiste, pesymizm spotęgowany wpływem Bajrona. Pobyt w Warszawie. Sprawa Bécu. Wyjazd do Londynu i Paryża. Spotkanie z Mickiewiczem. Pesymizm i „niemoc czynu“ Słowackiego na tle układu sił klasowych. W Szwajcarii, Włoszech. Podróż na Wschód. Powrót do Paryża. Wpływ Towiańskiego. Śmierć poety.

b) Arab, żmija, Balladyna (wyjątki) — współczesne źródła pesymizmu poety, nastroje bajroniczne. Świat fantazji. Bunt poety przeciwko rzeczywistości.

c) Kordian (wyjątki) — rewolucyjność Kordiana, walka z celem. Antyklerykalizm. Krytyka społeczeństwa.

d) Anelli — łączność utworu z „Księgami narodu“, cierpienictwo i mesjanizm.

Ówczesna historiozofia mesjanistyczna, mimo pierwiastków utopijnego socjalizmu, odwraca uwagę od realistycznej analizy rzeczywistości, od wyszukania istotnych, klasowych przyczyn niemocy społeczeństwa w dobie powstań i wielkich ruchów rewolucyjnych epoki. Słowacki poddaje się wpływom reakcyjnym nie tylko Towiańskiego, ale i Krasińskiego, mimo to zachował realistyczny krytycyzm wobec rzeczywistości.

e) „W Szwajcarii“, „Hymn na morzu o zachodzie słońca“, „Ojciec zadżumionych“ — humanizm artysty, smutek oraz świadomość bezsilności.

f) „Grób Agamemnona“ — wizja „Polski szlacheckiej, ukazującej mu się w rozkładzie obyczajowym i słabości kulturalnej“ (Chlebowski). Polska „pawiem narodów i papugą“. Poeta nie wychodzi poza ramy szlachty, pragnie ją wyzwolić. Krytyka szlachty w „Lilli Wenedzie“.

g) „Beniowski“ (wyjątki) — kalejdoskop sprzecznych elementów od realizmu do mistycyzmu i zrezygnowanie z głębszej analizy.

„Stanowisko realistyczno-humorystyczne wobec życia“ — (Juliusz Kleiner). „Tło mogło dostarczyć wątku do szerszego i głębszego obrobienia przedmiotu“ (Chmielowski).

Mimo sprzeczności, arcydzieło artystyczne. „Fantazy“ — łączność postępowego nurtu romantyzmu z realizmem.

h) „Król-Duch“ — ucieczka przed rzeczywistością po 1846 roku. Wypadki pod zaborem austriackim. Zgubny wpływ Towiańskiego, prowokatorska rola Makryny Mieczysławskiej. Hegelianizm Słowackiego.

i) Poryw rewolucyjny poety w wierszu „Do autora trzech psalmów“. Wiersze pomniejsze. Rewolucja 1848 roku i reakcja poety.

Teoria „trzech wieszczów“ z gruntu wsteczna. Mickiewicz jest poetą postępowym, związanym z wielkimi ruchami rewolucyjnymi swojej epoki — Słowacki, będąc wyrazicielem prądów inteligencji szlachecko-radykalnej i ulegając wszelakim wpływom, zdobywał się mimo to na realistyczne podejście do otaczającej go rzeczywistości.

Wskutek wpływu mesjanizmu i mistycyzmu w niektórych partiach swoich utworów mógł stać się prekursorem dekadentkich prądów „Młodej Polski“, zaś wskutek tu i ówdzie niedość zgłębionej analizy dziejów zastąpionej patosem rewolucyjnym w opowieści irracjonalizmu, mógł być wykorzystany przez pilsudczyków, którzy pod frazeologią pseudorewolucyjnych epigonów romantyzmu nieśli reakcyjny solidaryzm.

W twórczości Słowackiego góruje nurt postępowy, który obok wielkiego artyzmu poety jest cennym wkładem do polskiej literatury.

4. ZYGMUNT KRASIŃSKI — (3 godziny).

Życiorys poety. Wpływ ojca. Stosunek do powstania 1831 r. Bojaźń przed rewolucją ludową. Charakter poety na tle rozkładu jego klasy.

„Nieboska komedia“ (wyjątki). Strach reakcyjny przed ruchem rewolucyjnym i mimo reakcyjny światopogląd pisarza, prawda realistyczna wynikająca z utworu. Rozkład moralny świata arystokratycznego. Tchórzostwo i egoizm. Zakończenie utworu: tryumf idei chrześcijańskiej nie jest powiązany z artystyczną całością.

„Rozwiązanie dramatu przyćpione raczej niż spojęne z nim organicznie“ (Bolesław Chlebowski). „Pojawia się ono niespodziewanie, bez należącego psychologicznego i artystycznego przygotowania“ (Piotr Chmielowski).

Idea mesjanistyczna w „Przedświcie“. Obrona szlachty w „Trzech psalmach“.

5. CYPRIAN NORWID — (2 godziny).

Informacja o życiu Norwida z wykazaniem jego tendencji demokratycznych („Do obywatela Dżona Brauna“, „Dżon Braun“), oraz wstecznych, solidarystycznych. Charakterystyka Norwida jako epigona romantyzmu i pomostu zarówno do pozytywizmu jak i do dekadentyzmu „Młodej Polski“.

6. ALEKSANDER FREDRO — (2 godziny).

Informacja o życiu i twórczości poety. Realizm jego komedii, znaczenie dla rozwoju teatru.

Satyra społeczna w „Dożywociu“ (wyjątki). Streszczenie utworu.

7. SYNTEZA ROMANTYZMU POLSKIEGO — (2 godziny).

Łączność i rozbieżność romantyzmu polskiego, romantyzmu innych narodów słowiańskich jak i zachodnio-europejskiego. Romantyzm wsteczny (bierny), sentymentalny i romantyzm postępowy rewolucyjny. Zaslugi romantyzmu w ustaleniu nowych form poetyckich. Elementy realistyczne w romantyzmie polskim. Znaczenie romantyzmu w walce o zniweczenie skostniałych form, ukazanie człowieka w świetle jego głębokich, wewnętrznych sprzeczności. Zasluga romantyzmu dla stworzenia nowych postaci liryki i eposu.

Reakcyjny nurt w romantyzmie polskim wynikiem hegemonii inteligencji szlacheckiej.

„Można bardzo łatwo podzielić romantyzm na dwa kierunki: pierwszy wywołany chorobliwie wybujałą uczuciowością, niepomiernie rozwiniętą fantazją, kierunek bierny, nie posiadający innych zadań oprócz pragnienia wyrażenia większego niepokoju, a czasami trwogi przed czymś niezrozumiałym, co ogarnie człowieka ze wszystkich stron i dławi go.

Drugi kierunek jest szerszy, ma on charakter aktywny, wojujący, kształtuje się już po 1789 roku.“ (M. Gorkij.)

8. LITERATURA OKRESU ROMANTYZMU W KRAJU — (3 godziny).

Przemiany w układzie sił społecznych kraju. Narastanie sił mieszczaństwa — rozwój ruchu demokratycznego. Porywy rewolucyjne na wsi i w mieście. Ruch wydawniczy. Czasopiśmiennictwo.

Józef Ignacy Kraszewski, twórca powieści romantycznej i prekursor pozytywizmu. Pisarz-społecznik. Charakterystyka powieści romantycznej: „Chata za wsią“. Realizm Kraszewskiego i rewizja przeszłości w „Ostatnim z Siekierzyńskich“ (wyjątki). „Morituri“ — obraz rozkładu możnej rodziny.

Narcyza Żmichowska, ruch emancypacyjny. Żmichowska i Dembowski, „Czy to powieść?“

Józef Korzeniowski i Tomasz Jeż: stosunek do kwestii żydowskiej („Żydzi“). Obraz społeczeństwa polskiego w powieści Korzeniowskiego „Krewni“ (wyjątki). Realistyczne ujęcie roli mieszczaństwa. Poezja okresu romantyzmu w kraju (Pol, Syrokomla).

9. H. BALZAK (BALZAC) — OJCIEC GORIO — (2 godziny).

Znaczenie Balzaka w rozwoju realizmu: obraz klasowego rozwarstwienia społeczeństwa francuskiego. Marks i Engels o Balzaku.

„Ojciec Gorio“ (wyjątki) — streszczenie. Obyczajowość mieszczańsko-arystokratycznego środowiska, żądza pieniądza i używania.

10. POZYTYWIZM I REALIZM — (2 godziny).

Po 1863 r. dalszy rozwój mieszczaństwa polskiego i narodziny proletariatu. Grupy socjalistyczne 63 r.: Hauke-Bossak, Jarosław Dąbrowski. Stosunek do kwestii ukraińskiej. Pierwszy „Proletariat“. Pieśni rewolucyjne: „Mazur kajdaniarski“. Postać i rola Waryńskiego. Ideologia mieszczaństwa zachodnio-europejskiego i wpływ jej na Polskę. Odwrót od romantyzmu, antyklerykalizm. Idea „pracy organicznej“ i „pracy u podstaw“. Ideały demokratyzmu.

11. ALEKSANDER ŚWIĘTOCHOWSKI — (1 godzina).

Bojownik postępowego mieszczaństwa. Spóźniony antyklerykalizm i demokratyzm antyszlachecki. Indywidualizm będący odbiciem rozwijającego się kapitalizmu. W miarę narastania ruchów proletariackich w Polsce — Świętochowski, wierny rzecznik swojej klasy, przechodzi na pozycje kontrrewolucyjne. „Chawa Rubin“, „Dumania pesymisty“.

12. ADAM ASNYK — (1 godzina).

Krótki życiorys. Poeta doby przełomowej. Rezygnacja z ideałów romantycznych i poczucie konieczności postępu oraz „pracy dla przyszłości“. Wbrew próbom pomniejszycieli z okresu „Młodej Polski“ — Asnyk pozostaje świetnym przedstawicielem liryki refleksyjnej. „Poeci do publiczności“. „Przed jutrem“.

13. BOLESŁAW PRUS — (4 godziny).

Pisarz postępowego mieszczaństwa zrywającego się do walki z feudalizmem i szlachtą w chwili, gdy wyrósł już proletariat.

„Powracająca fala“, obraz rosnącego uprzemysłowienia Łodzi. Solidaryzm. Postępowy stosunek do proletariatu i chłopstwa. Krytyka arystokracji i dorobkiewiczów w „Lale“ (wyjątki), ale również i solidaryzm. Prus przechodzi na pozycje mistycyzmu. „Dzieci“.

14. ELIZA ORZESZKOWA — (4 godziny).

Pisarka-społecznica w walce z przesadami społecznymi o postęp, walka o prawa kobiety. Ideały oświaty. Rozwarstwienie szlachty w „Nad Niemnem“, humanitaryzm w „Chamie“, walka o oświatę, „Dziurdziowie“. „Eli Makower“, „Meir Ezofowicz“ — stosunek do sprawy żydowskiej. Orzeszkowa w sprawie ukraińskiej (korespondencja z Iwanem Franko). Internacjonalizm, realizm i artyzm Orzeszkowej.

15. MARIA KONOPNICKA — (4 godziny).

Humanitarne ideały pozytywizmu w twórczości Konopnickiej. W obronie ludu, jego pieśniarka: „Na fujarce“, „Z łąk i pól“. Poezja społeczna: łączność Konopnickiej z Asnykiem. „Pan Balcer w Brazylii“.

16. HENRYK SIENKIEWICZ — (3 godziny).

We wczesnej swej twórczości („Szkice węglem“) Sienkiewicz — pozytywista postępowy. „Rodzina Połanieckich“, wsteczna tendencja. Sienkiewicz, będąc subiektywnie idealizatorem, obnaża wbrew swej woli rozkład burżuazji. „Bez dogmatu“ (wyjątki) — realistyczny obraz rozkładu arystokracji. Styl Sienkiewicza. Artyzm.

Pozytywista Sienkiewicz przechodzi do reakcji. „Trylogia“, kontynuacja romantycznego wypaczania dziejów. Fałszywy obraz historyczny, imperialistyczne, szowinistyczne tendencje. Gorkij o Sienkiewiczu.

KLASA X

(64 godziny).

1. NATURALIZM — (2 godz.).

Ogólna charakterystyka naturalizmu zachodnio-europejskiego. Naturalizm i realizm. Założenia naturalizmu polskiego. Wpływ Zoli. Postępowa strona naturalizmu: nowa tematyka i nowa metoda pracy. Załamanie w ideologii naturalizmu.

2. ADOLF DYGASIŃSKI — (2 godz.).

Na pograniczu pozytywizmu i naturalizmu. Pesymizm. Życie lumpenproletariatu i bezdomnej inteligencji. Obraz życia wielkomiejskiego („Hrabia“). Rozkład arystokracji. Mistrzostwo w odmalowaniu świata zwierzęcego („Nad zwłokami krowy“).

3. GABRIELA ZAPOLSKA — (2 godz.).

Zapolska — przedstawicielka polskiego naturalizmu. Wpływ Emila Zoli. „Kaśka Kariatyda“ — czołowa powieść naturalistyczna. Walka o prawa społeczne kobiet. Rola kobiety w rodzinie mieszczańskiej — „Żabusia“ („Europejska kreacja typu współczesnej mieszcanki“ — Jacymirskiej).

„Moralność Pani Dulskiej“ (wyjątki) — pamflet na kołtuństwo mieszczańskie. Tło epoki i wpływ utworu na kształtowanie teatru w Polsce. Zapolska — twórczynią postępowej sztuki teatralnej.

4. ANDRZEJ NIEMOJEWSKI — (1 godz.).

Poezja nowej rzeczywistości społecznej: naturalizm i realizm w poezji. Nowa tematyka: kopalnia, maszyna, strajk, walka klasowa. Indywidualizm poety. („Walcownia“).

5. WŁADYSŁAW REYMONT — (4 godz.).

Życiorys pisarza. Obraz rozwijającego się kapitalizmu i krytyka jego w „Ziemi obiecanej“. „Chłopi“ (wyjątki) — stylizowany epos zamożnego chłopstwa.

Realizm i naturalizm w twórczości Reymonta. Obraz antagonizmów klasowych i tendencyjne jego naginanie do światopoglądu pisarza.

6. WŁADYSŁAW ORKAN — (3 godz.).

Życiorys pisarza. Liryka społeczna poety. Autentyzm i naturalizm w pierwszych utworach. „Komornicy“ (wyjątek). Obraz chłopstwa w układzie sił klasowych na wsi podhalańskiej. „Jużyna“ — realistyczny obraz niedoli pastucha. „W roztokach“ — Franciszka Rakoczego, wizja wspólnoty chłopskiej. Wkład Orkana do bogactwa mowy polskiej. Folklor wzbogaca język.

Ewolucja Orkana do obozu reakcji.

7. KAZIMIERZ TETMAJER — (1 godz.).

Liryka Tetmajera: schyłkowość, zmysłowość i pesymizm. („Koniczek wieku“). Prekursor dekadentyzmu. Filozofia nicości. Irracjonalizm. Obraz ludu podhalańskiego w „Na skalnym Podhalu“.

8. DEKADENTYZM I SYMBOLIZM — (2 godz.).

Przemiany w myśli mieszczaństwa na przełomie XIX-go i XX-go wieku. Upadek kultury burżuazji. Reakcja przeciwko materializmowi w filozofii i realizmowi w sztuce. Strach przed rzeczywistością, która kryje w sobie ruinę burżuazji.

Symbolizm, jego antyludowy charakter, walka z humanizmem oraz ideałami demokratycznymi. Pesymizm i schyłkowość.

Literatura dekadenska przeciwko realizmowi. Sztuka dla sztuki. Formalizm w poezji impresjonistów oraz idealizm ukryty pod maską symbolizmu.

9. MŁODA POLSKA — (4 godz.).

Nawrót do swoistości pojętego Słowackiego. Neoromantyzm. Wpływy poezji francuskiej (Bodler, Werlen). Antyracjonalizm i antypozytywizm Wilhelma Feldmana. Sztuka dla sztuki, formalizm impresjonistyczny oraz postulaty narodowo-solidarystyczne w szacie symbolizmu wobec sztuki: dwa nurty na pozór sprzeczne, stanowiące jedność.

Mieszczaństwo polskie w obliczu narastającej fali rewolucyjnej staje na pozycjach reakcyjnego mistycyzmu. Kokietowanie proletariatu i chłopstwa, frazeologia pseudorewolucyjna, parnasizm. Przybyszewski i Kasprzowicz jako przedstawiciele symbolizmu.

Pierwiastek humanistyczny w utworach Kasprzowicza. Indywidualizm i „dusza samotna“. Ewolucja od postawy społecznej do indywidualizmu i religijnego symbolizmu, od uwielbienia ludu do „pogardy tłumu“.

10. STANISŁAW WYSPIAŃSKI — (4 godz.).

Życiorys. Kułacko-solidarystyczna ideologia Wyspiańskiego w „Weselu” (wyjątki). Wsteczna inteligencja w obawie przed rewolucyjnym proletariatem szuka oparcia w kułactwie. Idealistyczna historiozofia. Wyspiański — prekursor piłsudczyzny. Wyspiański jako dramaturg. „Leleweł” (wyjątki). Autentyczny obraz klęski 1831 roku. Artyzm Wyspiańskiego.

11. ANDRZEJ STRUG — (2 godz.).

1905 rok. „Dzieje jednego pocisku.” Pomimo chęci ukazania bohaterstwa bojówkarzy przedziera się realistyczna prawda o rozkładzie w obozie pepesowskim.

Rok 1905: dywersancka rola bojówek Piłsudskiego, piorunochron przed rewolucją społeczną w Polsce. Lenin o roku 1905-ym. Walka z mienszewikami, z terroryzmem band eserowskich. Wykazać kontrrewolucyjną rolę bojówek Piłsudskiego. Lenin o terrorze.

12. STEFAN ŻEROMSKI — (7 godzin).

Życiorys. Powieść neoromantyczna. Ogólna charakterystyka. Zamamania radykalnej inteligencji mieszczańskiej polskiej w utworach jej pisarza — Żeromskiego. Związek Żeromskiego z naturalizmem i „Młodą Polską”. „Głos”. Realizm i pozytywizm oraz analiza psychologiczna w jego twórczości. Mieszczański demokratą w „Ludziach bezdomnych” (wyjątki). Sympatyk jakobinizmu w „Sułkowskim” (wyjątki). Charakterystyka stylu i konstrukcji w prozie Żeromskiego.

„Popioły” — realizm powieści historycznej. „Róża”. Solidaryzm społeczny w utworach „Rozdziobią nas kruki, wrony” i „Słowo o Bandosie”.

LITERATURA POLSKI WERSALSKIEJ

(20 godzin).

13. STEFAN ŻEROMSKI — (3 godz.).

Wpływ Żeromskiego na literaturę Polski wersalskiej. Warsztat pisarski Żeromskiego: konstrukcja, wartości stylu, artyzm. Próby zamazania procesu walki klas. Odwrócenie uwagi od walki klasowej i apoteoza imperializmu („Wiatr od morza”). Rozczarowanie pisarza, jego obawa rewolucji społecznej i mimo to elementy realizmu „Przedwiośnia” (wyjątki).

Olomny wpływ Żeromskiego na prozę Polski wersalskiej. Droga rozwoju jego twórczości od inteligentkiego, mieszczańskiego radykalizmu do wstępnego solidaryzmu, który osłaniał poczynania piłsudczyków. Realizm artysty wbrew jego subiektywnym tendencjom zwycięża w „Przedwiośniu”. W związku z jego nierówną drogą rozwoju — przemiany w artystycznych środkach i stylu.

14. ROZKŁAD POWIEŚCI MIESZCZAŃSKIEJ — (1 godz.).

„Szkola Żeromskiego” w osobie Kadena-Bandrowskiego zwraca się do wypaczonego naturalizmu. Reakcyjna ideologia piłsudczykowska łączy się z upadkiem języka. Barok.

Odwrót od realizmu do psychologizmu: Nałkowska. Szkoła „psychologistów” jako wynik rozkładu myśli burżuazyjnej. Nawrót do indeterminizmu, irracjonalizmu. Rozkładowy wpływ zachodnio-europejskiej literatury i filozofii burżuazyjnej.

Elementy rozkładu w literaturze: seksualizm, autentyzm, apoteoza lumpenproletariatu.

15. POWIEŚĆ REALISTYCZNA — (4 godz.).

Wypaczenie realizmu w autentystycznym reportażu. Reportaż autentystyczny, fotograficzny, jako wynik „objektywizmu”.

Reportaż realistyczny, odrzucając psychologizm, nie odrzuca jednak analizy psychologicznej.

Pozostałości reportażowe w powieści realistycznej. Wanda Wasilewska „Oblicze dnia” (wyjątki). Halina Górska.

Odrodzenie powieści realistycznej. Wykazać wpływ powieści radzieckiej, szczególnie Szolochowa.

Literatura dokumentarna. „Pamiętniki chłopów”. „Pamiętniki bezrobotnych”. Zdemonstrowanie rzeczywistości obszarniczo-kapitalistycznej w powieściach prozaików współczesnych: Andrzeja Struga „W Nienadbach byczo jest” oraz innych.

16. WANDA WASILEWSKA — (4 godz.).

Życiorys. Prawda społeczna i postawa rewolucyjna w twórczości pisarki. Elementy reportażu w „Obliczu dnia”. Rewizja przeszłości w „Ojczyźnie”. Walka chłopska w „Ziemi w jarzmie” (wyjątki). „Płomień na bagnach” (wyjątki) — obraz przekroju klasowego wsi poleskiej w okresie Polski wersalskiej. Rozwój talentu pisarki, jej droga ku realizmowi.

17. REWIZJONIZM HISTORYCZNY — (3 godz.).

Rozwój świadomości proletariatu i konieczności rewizji przeszłości. Warunki cenzury zmuszają pisarzy do przeniesienia zagadnień współczesnych w przeszłość.

W obliczu nawrotu reakcji obszarniczo-kapitalistycznej w objęcia feudalizmu i ciemnogrodu, umiarkowanie postępowy rewizjonizm pisarzy mieszczańskich.

„Genealogia współczesności” Świętochowskiego. Rewizjonizm Boya-Zeleńskiego w „Marysieńce”, „Uczłowieczenie” Mickiewicza i postępowe elementy w „odbrązowianiu”, „Brązownicy” (wyjątki).

Wypaczony obraz powstania listopadowego i roli romantyzmu w „Kordianie i chamie”. Wulgarny socjologizm a metoda marksistowska.

18. WSPÓŁCZESNA POEZJA POLSKA — (4 godz.).

Ekspresjonizm, jego przejawy w literaturze. Futuryzm, jego wpływ w Polsce.

„Skamander“ jako spadkobierca poezji „Młodej Polski“. Kunszt poetycki skamandrytów, ewolucja tej grupy do formalizmu i symbolizmu. Wpływ liryki rosyjskiej (Briusow, Błok).

Nowatorstwo „Awangardy“ jako reakcja przeciw „kataryniarstwu“ i symbolizmowi. Wsteczna teoria „poezji dla elity“.

Narodziny rewolucyjnej poezji w Polsce. (Przyboś, Szenwald, Szemplińska, Ważyk itd.). Wpływ Majakowskiego.

19. SYNTETYCZNY KURS TEORII LITERATURY

(10 godzin).

I. Literatura piękna jako ideologia.

Ideologia jako odbicie życia w świadomości ludzkiej; literatura piękna jako jedna z form poznawania rzeczywistości.

Prawda zawarta w wielkich dziełach sztuki, kryjących myśl istotną dla rozwoju społeczeństwa i dla przodujących klas społecznych, które wyrażają interesy ludu.

Zasada partyjności literatury proletariackiej jako podstawa do właściwego rozumienia charakteru klasowego literatury. („Partyjna organizacja i partyjna literatura“ W. I. Lenin).

Ogólnoludowe znaczenie utworów literackich odznaczających się głębią i rzetelnością w przedstawieniu życia.

Ogólnoludzki charakter dzieł wielkich pisarzy.

Literatura radziecka „jako literatura najbardziej ideowa, najbardziej postępową i najbardziej rewolucyjną“ (Żdanow).

II. Cechy charakterystyczne literatury pięknej.

Cechy odróżniające sztukę od nauki:

a) obrazowość w przedstawianiu życia, b) syntetyczny charakter obrazów artystycznych i c) zabarwienie emocjonalne obrazów wyrażających ideologiczną postawę artysty.

Literatura piękna (poezja) jako sztuka słowa. Słowo jako środek tworzenia obrazów poetyckich, w odróżnieniu od dzieł malarstwa, rzeźby i muzyki.

Dzieło sztuki — to twórcze odwzorowanie zjawisk typowych w postaciach i krajobrazach.

Charakter konkretny, indywidualny utworów artystycznych dających obrazowe i emocjonalne odzwierciedlenie życia. Poznawcze i wychowawcze znaczenie dzieł sztuki.

III. Temat i idea utworu literackiego.

Fakty i zjawiska odzwierciedlone w utworze literackim jako основа utworu. Treść utworu — odtworzenie artystyczne faktów i zjawisk życia.

Rozwiązywanie problemów ideowych na drodze oceny tych stron życia, które interesują autora.

Temat — zasadniczy problemat utworu. Pomysł i idea utworu.

IV. System obrazów utworu.

Literatura — myślenie obrazami.

Postacie osób działających: a) typowość ich charakterystyki socjalnej, b) wyodrębnienie w postaci typowej takich rysów charakteru, które decydują o pozycji życiowej bohatera.

Gorkij o typach.

Systematyka postaci. Podobieństwo i kontrast ich pozycji życiowych, łączące je w system postaci utworu.

Postacie osób drugoplanowych jako przyczynki do charakterystyki głównych bohaterów.

Obrazy przyrody (pejzaż) i otoczenia: rola ich w rozwijaniu i ocenie charakteru bohaterów.

V. Rodzaje literackie.

Trzy rodzaje poezji — epos, liryka i dramat.

Pojęcie eposu. Pochodzenie eposu. Cechy charakterystyczne eposu.

Pojęcie liryki. Pochodzenie liryki. Cechy charakterystyczne liryki.

Utwory liryczno-epiczne.

Pojęcie dramatu. Pochodzenie dramatu. Pokrewieństwa między dramatem i epiką na gruncie zagadnienia typowości postaci. Dramat jako synteza poezji i akcji scenicznej. Charakter dialogowy kompozycji dramatu.

Ścisłejsze rozgraniczenie eposu i dramatu.

Gatunki epiki: a) powiastka ludowa jako najdawniejsza forma eposu, gatunki powiastek, b) baśń, c) romans i jego gatunki, d) powieść, e) nowela i opowiadanie, f) poemat i jego gatunki (epopeja u greków i rzymian, poemat klasyczny, poemat romantyczny, poemat nowoczesny), g) ballada.

Gatunki dramatyczne: a) tragedia, b) dramat, c) komedia.

Gatunki liryki: a) pieśni ludowe i jej odmiany, b) oda, c) elegia, d) epigramat.

VI. Kierunki literackie.

Ogólna charakterystyka kierunków literackich.

Klasycyzm, jego cechy charakterystyczne: zależność od literatury antycznej, przestrzeganie przyjętych reguł twórczości literackiej, racjonalizm i schematyzm w kształtowaniu postaci i rozwijaniu akcji.

Sentymentalizm i jego cechy charakterystyczne: prymat uczucia przechodzący w przesadną czułościowość, współczesność tematyki, moralizatorstwo.

Romantyzm i jego cechy charakterystyczne: zainteresowanie się przeszłością, życiem i poezją ludu, egzotyka, odrzucenie wszelkich ograniczających reguł, przyznanie najwyższych praw natchnieniu poetyckiemu w kształtowaniu postaci i rozwijaniu akcji. Romantyzm aktywny i pasywny. Gorkij o romantyzmie.

Realizm i jego cechy charakterystyczne: przewaga zainteresowania współczesnym życiem społecznym, wierne odtwarzanie rzeczywistości w kształtowaniu postaci i budowie akcji. Cechy charakterystyczne realizmu w okresie burżuazyjnym. Charakter krytyczny realizmu w tym okresie, sprzeczności pomiędzy tendencją i poglądami pisarza a rzetelną syntezą życia zawartą w utworze. Brak perspektywy społecznej. Gorkij o realizmie krytyczystycznym.

Realizm socjalistyczny i jego cechy charakterystyczne. Pozytywna postawa wobec rzeczywistości socjalistycznej i ukazywanie linii jej rewolucyjnego rozwoju.

Gorkij i Żdanow o realizmie socjalistycznym.

VII. Treść i forma utworu.

Forma utworu jako zespół środków językowych i kompozycyjnych, za pomocą których wyrażona jest treść utworu. Jedność treści i formy i decydujące znaczenie treści, od której zależy ustalenie się formy.

Kompozycja utworu. Znaczenie kompozycji w ukształtowaniu treści. Motyw i fabuła. Kolizja i intryga; ekspozycja, rozwiązanie fabuły, rozwijanie akcji, punkt kulminacyjny, rozwiązanie, epilog. Dygresje liryczne, wtrącone epizody, krajobraz.

Elementy stylistyki: epitet, porównanie, tropy: metafora, metonimia, hiperbola, personifikacja, ironia; figury: zwroty retoryczne, apostrofy, pauzy, gradacja, inwersja.

Rytm mowy poetyckiej. Proza i wiersz. Zasadnicze rodzaje wiersza (sylabiczny, sylabo-toniczny, akcentowy). Zasadnicze metra wiersza sylabotonicznego: chorej, jamb, daktyl, amfibrach, anapest). Rym i jego rodzaje (męski, żeński, rymy idące parami, rymy krzyżowe i obejmujące). Strofa i jej rodzaje (dystych, zwrotka trzy- i czterowierszowa, oktawa, sonet), wiersz wolny.

VIII. Rola i znaczenie literatury pięknej.

Poezja jako odbicie artystyczne historii narodu i całej ludzkości. Znaczenie społeczne poezji przeszłości dla chwili obecnej.

Dziedzictwo literackie w świetle nauki Lenina. Znaczenie społeczne literatury radzieckiej.

ROZKŁAD GODZIN WEDŁUG POSZCZEGÓLNYCH TEMATÓW.

KLASA VIII — (64 godz.).

1. Folklor — twórczość ludowa	2 godz.
2. Średniowieczna literatura polska	2 godz.
3. Humanizm polski	1 godz.
4. Najdawniejsze dziejopisarstwo	1 godz.
5. Mikołaj Rej	3 godz.
6. Reformacja. Arianizm polski	2 godz.
7. Jan Kochanowski	4 godz.
8. Sebastian Klonowicz	1 godz.
9. Reakcja katolicka	1 godz.
10. Poezja ludowa XVII w.	2 godz.
11. Sielanka XVII w.	2 godz.
12. Literatura polskiego baroku	4 godz.
13. Czasy saskie. Mrok, zastój	1 godz.
14. Oświecenie — Reformy	4 godz.
15. Moliere: Mieszczanin — szlachcicem	2 godz.
16. Bajkopisarstwo: Ignacy Krasicki	2 godz.
17. Literatura doby sejmu czteroletniego	4 godz.
18. Literatura pseudoklasyczna w Polsce	1 godz.
19. Okres preromantyzmu	2 godz.
20. Szyller — Zbójcy	2 godz.
21. Ukraińska szkoła romantyczna	3 godz.
22. Persy Szellej: Ody	2 godz.
Bajron: Wędrowki Czajld Harolda	1 godz.
23. Twórczość Mickiewicza (do powstania listopadowego)	15 godz.

KLASA IX — (64 godz.).

1. Mickiewicz (do końca twórczości)	14 godz.
2. Publicystyka i ruchy rewolucyjne XIX w.	4 godz.
3. Juliusz Słowacki	14 godz.
4. Zygmunt Krasiński	3 godz.
5. Cyprian Norwid	2 godz.
6. Aleksander Fredro	2 godz.
7. Synteza polskiego romantyzmu	2 godz.
8. Literatura okresu romantyzmu w kraju	3 godz.
9. H. Balzak — Ojciec Gorio	2 godz.
10. Pozytywizm i realizm	2 godz.
11. Aleksander Świętochowski	1 godz.
12. Adam Asnyk	1 godz.
13. Bolesław Prus	4 godz.
14. Eliza Orzeszkowa	4 godz.
15. Maria Konopnicka	4 godz.
16. Henryk Sienkiewicz	3 godz.

KLASA X — (64 godz.).

1. Naturalizm	2 godz.
2. Adolf Dygasiński	2 godz.
3. Gabriela Zapolska	2 godz.
4. Andrzej Niemojewski	1 godz.
5. Władysław Reymont	4 godz.
6. Władysław Orkan	3 godz.
7. Kazimierz Tetmajer	1 godz.
8. Dekadentyzm. Symbolizm	2 godz.
9. Młoda Polska	4 godz.
10. Stanisław Wyspiański	4 godz.
11. Andrzej Strug	2 godz.
12. Stefan Żeromski	7 godz.

LITERATURA POLSKI WERSALSKIEJ — (20 godz.).

13. Stefan Żeromski	3 godz.
14. Rozkład powieści mieszczańskiej	1 godz.
15. Powieść realistyczna	4 godz.
16. Wanda Wasilewska	5 godz.
17. Rewizjonizm historyczny	3 godz.
18. Współczesna poezja polska	4 godz.

19. SYNTETYCZNY KURS TEORII LITERATURY — (10 godz.).

UTWORY PRZEZNACZONE DO NAUCZENIA SIĘ NA PAMIĘĆ.

Klasa VIII.

Folklor:	Trójziele.
Jan Kochanowski:	Tren: „Wielkieś mi uczyniła pustki“. Pieśń: „Zegar słyszę wybija“.
Szymon Szymonowicz:	Urywek z „Żeńców“ („Słoneczko, śliczne oko, dnia oko pięknego“).
Kajetan Węgiński:	Wróble i kościół.
Ignacy Krasicki:	Konwersacja.
Stanisław Trembecki:	Lew i mucha.
Adam Mickiewicz:	Sonety krymskie (Widok gór ze stepów Kozłowa, Czatyrdah).

Klasa IX.

Adam Mickiewicz:	Wyjątek z Improwizacji. („Ja mistrz wyciągam dłoń... do słów: „czy wszystkie moje“...).
Juliusz Słowacki:	Do przyjaciół moskali. Z „Pana Tadeusza“ (Epilog). Do autora Trzech Psalmów. (Urywki). z Beniowskiego (Pieśń V). („Chodzi mi o to, aby język giętki“ do słów: „nie zapomniał mowy polskiej — w grobie“).
Cyprian Norwid:	Bema pamięci rapsod żałobny (Urywki).
Adam Asnyk:	Daremnne żale. Przed jutrem (6 pierwszych).
Maria Konopnicka:	Wieczne pieśni (II). Na morzu w ciszę.

Klasa X.

Andrzej Niemojewski:	Walcownia.
Władysław Orkan:	Patrzcie, Wojciechu.
Kazimierz Tetmajer:	„Naprzód! Niech ryczy burza“.
Julian Przybóś:	Król - Huta — Wisła.
Adam Ważyk:	Do młodej robotnicy.
Lucjan Szeuwałd:	Wstęp do poematu (wyjątek).
Elżbieta Szemplińska:	Do klonu na grobie ojca.
Jerzy St. Lec:	Stalin.
Jan Wyka:	Nad Dniestrem (wyjątek).

LEKTURA.

Młodzież szkolna opanuje przedmiot historii literatury, zapozna się z literaturą polską i światową tylko w tym wypadku, jeśli wykładowca potrafi należycie pokierować systematyczną lekturą pozaszkolną, jak również organizacją i pracą kół literackich.

Lektura, którą podajemy poniżej, została podzielona na trzy działy. A) **Lektura podstawowa**: jest to lektura, związana ściśle z kursem historii literatury; uczeń powinien się z nią obowiązkowo zapoznać, ułatwi mu to bowiem zrozumienie podstawowych procesów, kierunków, przemian literackich. B) **Lektura uzupełniająca**: zadaniem jej jest wzbogacić, rozwinąć, pomnożyć kulturę literacką ucznia. C) **Lektura pomocnicza**: w jej zakres weszły książki, które służyć mogą przede wszystkim nauczycielowi, bądź to dla zilustrowania jego wykładu pewnym tekstem, bądź też ciekawym naświetleniem przemian literackich. Do książek tych powinien jednak nauczyciel podejść krytycznie.

Lektura uzupełniająca powinna być zarazem lekturą uprzyjemniającą. Wykładowca powinien wpływać na młodzież, aby zapoznała się z tą literaturą; poza tym w zależności od poziomu klasy, indywidualności i zainteresowań poszczególnego ucznia może polecić mu ten lub ów utwór.

Podaliśmy również wydania poszczególnych utworów, albo też, jeśli mowa o dziełach literatury obcej, nazwisko przekładcy. Wybraliśmy najlepsze zdaniem naszym wydania. Nie znaczy to wcale, by nauczyciel w braku podanego przez nas wydania nie mógł korzystać z wydań innych.

KLASA VIII

A) LEKTURA PODSTAWOWA

1) Literatura polska.

Jan Kochanowski: Pieśni i wybór innych wierszy. Opr. T. Sinko. Nakł. Krak. Sp. Wyd. — 1927, str. LXXIV+208+2 nlb.

Jan Kochanowski: Odprawa posłów greckich — z wstępem i komentarzem T. Sinko. Wyd. 7. Nakł. Krak. Sp. Wyd. — 1929 — str. XL+46+2 nlb.

Ignacy Krasicki: Bajki i przypowieści. Wybór. Bibl. Uniw. Lud. — Wyd. III. Nr. 102. 1931, str. 41+3 nlb.

Wojciech Bogusławski: Cud mniemany czyli Krakowiacy i Górale (1794). Opr. Eug. Kucharski. — Pisarze polscy i obcy. Nr. 6. — Kraków. Nakł. Gebethnera i Wolffa. 1923, str. 152.

Julian Ursyn Niemcewicz: Powrót posła. Komedia w 3 akt., oraz wybór bajek politycznych z epoki Sejmu Wielkiego. Z wstępem i objaśnieniami Stan. Kota. Wyd. IV, przejrzone. Bibl. Nar. Ser. I, Nr 4, Nakł. Krakowskiej Spółki Wydawniczej — r. 1927, str. XLI+1 nlb.+102+2 nlb.

Antoni Malczewski: Maria. — Powieść ukraińska. — Bibl. Nar. Ser. I. Nr. 46. Wstępem i objaśnieniami zaopatrzył Józef Ujejski. — Wyd. III. Nakł. Krak. Spółki Wydawniczej — r. 1925. — str. LIII+1 nlb.+93+3 nlb.

Józef Korzeniowski: Karpaccy górale. Dramat w 3 aktach. Wstępem i objaśnieniami zaopatrzył Wiktor Hahn. Bibl. Narod. Ser. I. str. 63. — Nakł. Krakowskiej Spółki Wydawniczej — r. 1923, str. 87+1 nlb.

Seweryn Goszczyński: Zamek kaniowski. Powieść. Opracował Józef Treliak. Wyd. II. Bibl. Nar. Ser. I. Nr. 44. Nakł. Krakowskiej Spółki Wydawniczej 1925 — str. 163+1 nlb.

2) Literatura obca.

Słowo o wyprawie Igora. Wstępem i objaśnieniami zaopatrzył Aleksander Brückner. Bibl. Narod. Ser. II. Nr. 50. Nakł. Krakowskiej Spółki Wydawniczej r. 1928. Str. XVII+1 nlb.+43+1 nlb.

Pieśń o Rolandzie. Poemat średniowieczny francuski. Opr. według oryginału Kazimierz Król. Wyd. II. Nakł. Księgarni Św. Wojciecha — 1921. str. 4 nlb.+147+1 nlb.+4 ryciny.

Miguel de Cervantes Saavedra. Przygody don Kichota. W przekł. z hiszpańskiego i opracowaniu Dra Edwarda Boyé. Z 15 rysunkami wedł. G. Dorégo. Łwów—Warszawa. Książnica—Atlas 1935, str. 192.

Jean Baptiste Molière: Mieszczanin szlachcicem. Komedia w 5 aktach z baletem przeł. Boy Zeleński. Wielka Biblioteka Nr. 116. Inst. Wydawniczy „Biblioteka Polska“ (1925), str. 103+1 nlb.

Jean Baptiste Molière: Skąpiec. Komedia w 5 aktach — przeł. i opracował Tadeusz Zeleński (Boy). Wyd. IV — Nakł. Krakowskiej Spółki Wydawniczej. 1930, str. 125+3 nlb.

Beaumarchais: Komedy. Przełożył i wstępem opatrzył Tadeusz Zeleński (Boy). Biblioteka Boya. T. 17. Kraków—Warszawa. Gebethner i Ska — 1917. Str. XXVII+364. (Zawiera: „Cyrułik Sewilski“ str. 3—138; „Wesele Figara“ str. 141—364).

Friedrich Schiller: Zbójcy. Dramat w 5 aktach. Przekład Budzyskiego Michała. Wstępem i przypisami zaopatrzył Zdzisław Żygulski. Bibl. Narod. Ser. II. nr. 30. Nakładem Krakowskiej Spółki Wydawniczej, r. 1923, str. 197+3 nlb.

Jerzy Byron: Wędrowni Child Harolda. Nakł. Redakcji „Gazety Polskiej“ — 1899. Cz. I. — str. 150. Cz. II. — str. 152.

Wiktor Hugo: Człowiek śmiechu — powieść. Warszawa. Krzepecki. księgarnia i skład nut. T. I. — str. 174+2 nlb. T. II. — str. 143+1 nlb. T. III. — str. 143+1 nlb. T. IV. — str. 128. T. V. — str. 128. T. VI. — str. 93+3 nlb.

Wiktor Hugo: Katedra Notre Dame w Paryżu. Polski instytut Wyd. „Sfinks“ (r. 1928). T. I, II. str. 889+1 nlb.

Karol Dickens: Klub Pickwicka. Powieści wybrane. Wydanie nowe z 40 ilustracjami — r. 1925. T. I. — str. 375+1 nlb. T. II. str. 289+1 nlb.

Emil Zola: Germinal. Tłum. F. Mirandola. Nakł. Spółdz. Tow. Wyd. we Lwowie 1927 r., str. 405+3 nlb.

B) LEKTURA UZUPEŁNIAJĄCA

1) Literatura polska.

Jan Chryzostom Pasek: Pamiętniki. Wstępem i objaśnieniami zaopatrzył Aleksander Brückner. Wyd. 2, na podstawie rękopisu zmienione i poprawione. Bibl. Nar. Ser. I. Nr. 62. Nakł. Krak. Sp. Wyd. — r. 1928 (1927). Str. XXXI+1 nlb.+356+2 nlb.

Józef Ignacy Kraszewski: Chata za wsią. Powieść w 3 tomach. Opr. St. Turowski. Zakł. Nar. im. Ossolińskich, r. 1934, str. I+382+2 nlb.+1 mapka.

Tomasz Jeź: Wasyl Hołub — powieść. Gebethner i Wolff, r. 1909, str. 355.

Zygmunt Kaczkowski: Olbrachcowski rycerz. — Powieść historyczna. Tekst oprac. Wierzyński, r. 1923. T. I., str. 360. T. II., 353+1 nlb. T. III., str. 420. Instytut Wyd. „Biblioteka Polska“.

Adolf Dygasiński: Gody życia. E. Wende i Ska — 1925. Tekst opracował Władysław Wolert, str. 179+5 nlb.

Adolf Dygasiński: Nowele. Nakł. Karola Miarki — r. 1899. Ser. I., str. 349, Ser. II., str. 358.

Eliza Orzeszkowa: Dziurdziowie. Nakł. Gebethnera i Wolffa (t. IV — Pism. El. Orzeszkowej — wydanie zbiorowe zupełne ze wstępem Aurelego Drogozowskiego) — 1925, str. 341+3 nlb.

Henryk Sienkiewicz: Humoreski z teki Woroszyły. — Nakł. Stef. Dembego, r. 1901, str. 2 nlb.+23 b+2 nlb.

Stefan Żeromski: Ludzie bezdomni. Wyd. 6. Wyd. I. Mortkowicza, r. 1925. Tom I., str. 6 nlb.+252+2 nlb. Tom II., str. 6 nlb.+210+2 nlb.

Stefan Żeromski: Popioły. Powieść z końca XVIII i początku XIX wieku. Wyd. nowe. Nakł. Gebethnera i Wolffa, r. 1912. T. I — str. 6 nlb.+363+2 nlb. T. II — str. 4 nlb.+385+1 nlb. T. III — str. 4 nlb.+374+3 nlb.

Wanda Wasilewska: Ojczyzna. Towarzystwo Wydawnicze Robotników Zagran. w ZSRR. — r. 1936, str. XII+263+1 nlb.

2) Literatura obca.

Pieśni ludowe celtyckie, germańskie, romańskie — spolszczył Edward Porębowicz. Księgarnia Altenberga, r. 1909, str. XXXVII+192.

Jean Baptiste Molière: Pociągające wykwintnisie. Teatr dla wszystkich. Nr. 15. Komedia w 1 akcie. Przeł. Tadeusz Żeleński (Boy). Wstępem krytycznym opatrzył Wład. Günther, b. r., str. 123.

Jean Baptiste Molière: Świętoszek. Komedia w 5 aktach. Przełożył i opracował Boy Żeleński. Nakładem Krakowskiej Spółki Wydawniczej — r. 1925. Str. XXXII+134+2 nlb.

Franciszek Maria Voltaire: Powiastki filozoficzne. Przeł., wstępem i przypisami opatrzył Boy. Wyd. 2 przejrane przez tłumacza. Biblioteka Boya. T. I. — str. XVII+284+4 nlb. T. II. — str. 301+3 nlb.

Denis Diderot: Kubuś fatalista i jego pan. Przełożył i wstępem opatrzył Boy Żeleński. Wyd. nowe. Biblioteka Boy'a. Wydawnictwo Alfa. r. 1930. str. 268.

Friedrich Schiller: Intryga i miłość. Tragedia w 5 aktach. Tłum. przez Józefa Korzeniowskiego. Nakł. Wilhelma Zukerkandla 1905, str. 133+2 nlb.

Walter Scott: Ryszard Lwie Serce. Powieść w 4 tomach. Tłum. A. Lange. Wydawnictwo „Biblioteki Groszowej” (r. 1926). T. II. — str. 159+1 nlb. T. IV. — str. 159+1 nlb.

Karol Dickens: Powieść o dwóch miastach. Przekł. Teresy Świdarskiej. Nakł. Gebethnera i Wolffa, r. 1928 — str. 354.

Wiktor Hugo: Nędznicy — Biblioteka Groszowa Wendego 70—76 — (r. 1926). T. I., str. 191+1 nlb. T. II., str. 189+1 nlb. T. III., str. 191+1 nlb. T. IV., str. 159+1 nlb. T. V., str. 159+1 nlb. T. VI., str. 191+1 nlb. T. VII., str. 175+1 nlb. T. VIII., str. 187+5 nlb.

Wiktor Hugo: Rok 93. Wielka Rewolucja Francuska. Nowy przekład z francuskiego Stanisławy Łukowskiej. Nakładem Księgarni Robotniczej. Tom I. — 155+5 nlb. Tom II. — 126+2 nlb. Tom III. — 148+4 nlb.

Marcin Andersen Nexø: Ditta. Powieść w 5 częściach. Przeł. Józef Mondschein. Trzaska, Evert i Michalski (1927—1931). I — Ditta. II — Nad morzem — str. 4 nlb.+167+1 nlb. III — Grzech — str. 4 nlb.+220+2 nlb. IV — Czyściec — 4 nlb.+182+2 nlb. V — Ku Gwiazdom. 269+3 nlb.

Upton Sinclair: Dżym Higgins — Przekł. Felicji Nossig. — Nakładem Ludowego Spółdzielczego Towarzystwa Wydawniczego, r. 1922, str. 384.

C) LEKTURA POMOCNICZA.

Piotr Chmielowski: Historia literatury polskiej. Nakładem Księgarni Altenberga (1914). Opracował Stanisław Kossowski. Tom I. Str. XXVIII+4 nlb.+670+40 tabel.

Polska pieśń ludowa — opr. J. St. Bystron — Nakł. Krakowskiej Spółki Wydawniczej — r. 1920, str. 170.

Oskar Kolberg: Pieśni Ludu Polskiego zebrał Poznań. 1842 — str. 117. Warszawa, 1857. Nakł. Wydawcy w drukarni Jaworowskiego, str. XI+448+28, rycin 10.

Al. Brückner: Polska proza średniowieczna. Wybrał i objaśnił Nakł. Krakowskiej Spółki Wydawniczej — r. 1923 — str. 244+4 nlb.

Sielanka Polska XVII wieku (Sz. Simonides, B. Zimorowic, J. Gawiński) opracował Al. Brückner — Nakł. Krakowskiej Spółki Wydawniczej — r. 1922. Bibl. Nar. Ser. I. Nr. 48, str. 199+1 nlb.

Polska Liryka mieszczańska. Pieśni — Tańce. Pierwsze zbiorowe i krytyczne wydanie, opr. Karol Badecki. Lwów, Nakł. Towarzystwa Naukowego — r. 1936 — str. XXXI+3 nlb.+489+7 nlb.

Polska Komedia Rybałtowska. Pierwsze zbiorowe i krytyczne wydanie, opr. Karol Badecki. Nakł. Zakł. Nar. im. Ossolińskich — r. 1931, str. XXII+2 nlb.+802+2 nlb.

Aleksander Brückner: Różnowiercy Polscy. Warszawa. Nakł. Księg. Narod. Ser. I., r. 1905, str. III+280+1 nlb.

Czasy saskie. Wybór źródeł. Wstępem i objaśnieniami zaopatrzył Dr Józef Feldman. — Bibl. Nar. Ser. I. Nr. 110. Nakł. Krakowskiej Spółki Wydawniczej — r. 1928 — str. XXXV+1 nlb.+256.

Władysław Smoleński: Przewrót umysłowy w Polsce wieku XVIII. Studia historyczne. Wyd. II, uzupełnione 7 ilustracjami. Warszawa. Wydawn. Komitetu Obchodu 150-ej Rocznicy Ustanowienia Komisji Edukacji Narodowej i Zgonu Stanisł. Konarskiego — r. 1923, str. 448+2 nlb.+VI+2 ilustr.

Stanisław Trembecki: Sofiówka i wybór poezji. Opr. Władysł. Jankowski. Bibl. Nar. Ser. I. Nr. 80. Nakł. Krakowskiej Spółki Wydawniczej — r. 1925, str. XLII+2 nlb.+127+3 nlb.

Stanisław Staszic: Przestrogi dla Polski. Wyd. krytyczne przygotował i opracował Stefan Czarnowski. Bibl. Nar. Ser. I. Nr. 98. Nakł. Krakowskiej Spółki Wydawniczej — r. 1926, str. LIV+250+2 nlb.

Kazimierz Brodziński: O klasycyzmie i romantyzmie. Wstępem i objaśnieniami zaopatrzył Aleksander Łucki. Wyd. IV, przejrane. Bibl. Nar. Ser. I. Nr. 10. Nakł. Krakowskiej Spółki Wydawniczej. br. str. 138+4 nlb.

KLASA IX

A) LEKTURA PODSTAWOWA

1) Literatura polska.

Adam Mickiewicz: Dzieła poetyckie. Wyd. T. Pini. Wyd. VIII. Warszawa 1938. Str. XXXII+482+14 tabl.

Juliusz Słowacki: Podróż na Wschód. Złoczów b. r. Str. 88.

Juliusz Słowacki: Lilla Weneta. Tragedia w pięciu aktach. Wstępem i objaśnieniami zaopatrzył Michał Janik. (Bibl. Narod. S. I, nr. 16). Kraków 1928. Wyd. V. Str. 149+3 nlb.

Juliusz Słowacki: Kordian. Część pierwsza tragedii. Spisek koronacyjny. Wstępem i objaśnieniami zaopatrzył Józef Ujejski. Wyd. IV. (Bibl. Narod. S. I, nr. 2). Kraków 1925. Str. XXIV+127+3 nlb.

Juliusz Słowacki: Beniowski. Wydanie całkowite w nowym układzie. Oprac. J. Kleiner. Edycja nowa przejrana. (Bibl. Narod. S. I, nr. 13/14). Kraków 1923. Str. LXXV+1 nlb.+508.

Juliusz Słowacki: Fantazy czyli Nowa Dejanira. Opracował Stefan Kolaczkowski. (Bibl. Narod. S. I, nr. 105). Kraków 1927. Str. XLVII+1 nlb.+121+3 nlb.

Józef Ignacy Kraszewski: Ostatni z Siekierzyńskich. Historia szlachecka. Bibl. Powszechna 1666—70. Nakł. Księg. Wilhelma Zukerkandla — r. 1929 — str. 280.

B. Prus: Lalka. (Pisma B. Prusa pod red. J. Chrzanowskiego i Z. Szweykowskiego, t. XI, XII i XIII). Warszawa 1935. T. I, str. 326+6 nlb. T. II, str. 369+3 nlb. T. III, str. 332+4 nlb.

Eliza Orzeszkowa: Nad Niemnem. Powieść w 2 częściach. Wyd. zbiorowe zupełne ze wstępem Aureleja Drogoszewskiego. Nakł. Gebethnera i Wolffa, r. 1930. Cz. I., str. 198+2 nlb. Cz. II., str. 288.

M. Konopnicka: Pan Balcer w Brazylii. Wyd. IV. Oprac. Jan Czubek. Warszawa 1925. Str. 414+2 nlb.

A. Asnyk: Wybór poezji. Oprac. E. Kucharski (Bibl. Narod. S. I, nr. 67). Wyd. III, przejrane. Lwów, 1935. Str. LXXII+232+4 nlb.

Eliza Orzeszkowa: Cham. Warszawa (1931). Str. 183+1 nlb.

2) Literatura obca.

- William Shakespeare: *Romeo i Julia*. Bibl. Narodowa — 1924. Str. XLVI+2 nlb.+128, przełożył i opracował Tarnawski Władysław.
- William Shakespeare: *Sen nocy letniej*. Bibl. powszechna. Nr. 867. Str. 69+1 nlb.+4 nlb. Przekład Koźmiana.
- Jerzy Byron: *Korsarz*. Bibliotecz. Uniwersytetów Ludowych i Młodzieży Szkolnej. Wyd. 2. poprawione. Nr. 203. Przekł. A. E. Odyńca, r. 1931, str. 79+1 nlb.
- Jan Wolfgang Goethe: *Cierpienia Młodego Wertera*. Biblioteka Narodowa — 1922. Str. XLVI+2 nlb.+135+1 nlb. Przełożył Mirandola Franciszek, opracował Dr. Zygmunt Zagórowski.
- Honoré Balzac: *Ojciec Goriot*. (Przekładów Boya tom 54). — 1928. Str. 291+1 nlb. — przełożył Boy Żeleński.
- Emil Zola: *Pogrom*. Wydawnictwo Przeglądu Tygodniowego. 1892 — Przekład W. P. str. 777.

B) LEKTURA UZUPEŁNIAJĄCA

1) Literatura polska.

- Z. Krasiński: *Irydion*. Wstępem i objaśnieniami zaopatrzył T. Sinko. Wyd. IV. (Bibl. Narod. S. I, nr. 42). Kraków 1929. Str. LXVI+204+2 nlb.
- J. Korzeniowski: *Krewni*. (Wydanie zupełne dzieł J. Korzeniowskiego pod kierunkiem redakcji „Kłosów”, t. VI). Warszawa 1872. Str. 427.
- A. Fredro: *Śluby panieńskie* czyli magnetyzm serca. Opracował E. Kucharski. (Bibl. Narod. S. I, nr. 22). Wydanie czwarte, przejrane i uzupełnione. Kraków 1930. Str. XXXIV+2 nlb.+125+3 nlb.
- A. Fredro: *Pan Jowialski*. Oprac. E. Kucharski. (Bibl. Narod. S. I, nr. 36). Wydanie drugie przejrane. Kraków 1927. Str. XLI+1 nlb.+127+5 nlb.
- A. Fredro: *Zemsta*. Komedia w czterech aktach wierszem. Oprac. F. Kucharski. (Bibl. Narod. S. I, nr. 32). Wyd. V. Kraków 1928. Str. 144+2 nlb.
- B. Prus: *Emancypantki*. Powieść. Warszawa 1924—25. T. I., str. 168. T. II., str. 202+2 nlb. T. III., str. 142+2 nlb. T. IV., str. 136. T. V., str. 162. T. VI., str. 159+1 nlb. T. VII., str. 169+1 nlb. T. VIII., str. 210.
- Eliza Orzeszkowa: *Marta*. Lwów—Złoczów 1907. Str. 907.
- Eliza Orzeszkowa: *Listy*. Warszawa—Grodno 1937—38. T. I. pod kierunkiem prof. J. Ujejskiego opracował Ludwik Brunon Świdorski. Str. 4 nlb.+IX+1 nlb.+527+3 nlb.+7 tablic. T. II/1 w tym samym opracowaniu. Str. 345+3 nlb.+6 tabl. T. II/2 w tym samym opracowaniu. Str. 428+4 nlb.+5 tabl.
- Eliza Orzeszkowa: *Pan Graba*. (Wydanie zbiorowe zupełne Pisma E. Orzeszkowej ze wstępem Aurelio Drogoszewskiego t. XIII i XIV). Warszawa 1913. Cz. I., str. 259. cz. II., str. 263.
- Eliza Orzeszkowa: *Bene nati*. Powieść wiejska. Z przedm. Piotra Chmielowskiego. Wyd. Gebethner i Wolff — r. 1891. Str. LXV+206.
- A. Asnyk: *Cola Rienzi*. Dramat historyczny z XIV w. w pięciu aktach prozą oryginalnie napisany. Kraków 1873. Str. 188.
- Maria Konopnicka: *Nowele*. 1899. Nakł. red. „Gazety Polskiej — str. 147+1 nlb.
- Wanda Wasilewska: *Oblicze dnia*. Powieść-reportaż. Tow. Wyd. Robotn. Zagran. Moskwa 1935, str. 240.
- Wanda Wasilewska: *Ziemia w jarzmie*. Powieść. Tow. Wydawnicze „Rój”, r. 1938, str. 305+15 nlb.

2) Literatura obca.

- Fryderyk Schiller: Nakł. Włodzimierza Doboszyńskiego (1906). Tom I — str. 6 nlb.+153+3 nlb. Tom II — str. 196. Tom III — str. 232. Tom IV — str. 228. Tom V — str. 203+1 nlb. Tom VI — str. 165. Zebrał i wydał Albert Zipper.

Friedrich Schiller: *Don Karlos* — infant hiszpański — poemat dramatyczny, przekład Konstantego Gonińskiego. Nakł. Wilhelma Zukerkandla — (1896), str. 271.

Wybór sonetów Szekspira, Milтона i Lorda Bajrona z dodatkiem Hymnu Milтона. Przekład z angielskiego Konstantego Pietrowskiego. Wilno. Drukiem T. Guucksberga. 1850. Str. 72.

Jerzy Byron: *Kain*. Przeł. Alina Świdorska. Nakł. Księgarni Wilhelma Zukerkandla. b. r. str. 102+2 nlb.

Henryk Heine: *Poezje*. Wydawnictwo Spółki Nakładowej — br. str. 298+II.

Stendhal (Marie, Henri Beyle): *Czerwone i czarne*. Biblioteka Boy'a T. 64, 1921 — str. 368. Przełożył i wstępem opatrzył Boy.

Honoré Balzac: *Chłopi*. Biblioteka Boya. T. 95 i 96 — 1928, Str. 4 nlb.+263+5 nlb. Wstęp Boy Żeleński.

Piotr Jan de Béranger: *Piosenki*. Wybór przekładów polskich. Układ Wład. Nawrockiego. Biblioteka literacko-artystyczna pod red. Jana Lorentowicza (13) (1914). Tom I — 1 portr.+str. XX+205+2 nlb. Tom II. str. 195+1 nlb. Wstęp Jana Lorentowicza.

Gustaw Flaubert: *Salammbô*. Bibl. Dzieł Wyborowych Nr. 366 — 1904. Przedmowa: Wł. Jabłonowski. Tom I, str. 153+1 nlb. Tom II, str. 173+1 nlb.

Emil Zola: *Pieniądz*. Wydawnictwo Przeglądu Tygodniowego — 1891. Przekład M. Dr. Str. 722.

Jack London: *Martin Eden*. Tow. Wydawnicze. Ignis Sct. — 1923. Przełożyła z angielskiego Stanisława Kuszelewska. T. I. — str. 327+1 nlb. T. II. — str. 289+1 nlb.

Henri Barbusse: *Ogień*. Pamiętnik oddziału w okopach, Altenberg — 1919, str. 2 nlb.+320+1 nlb.

C) LEKTURA POMOCNICZA

Adam Mickiewicz: *Dzieła wszystkie*. Wydanie sejmowe. Warszawa 1933—36.

Zygmunt Szweykowski: *Lalka* Bolesława Prusa. Wyd. II. Nakł. Gebethnera i Wolffa, r. 1935, str. 343+1 nlb.

Aureli Drogoszewski: *Pozytywizm polski*. Wydawnictwo Zakład. Narodowego im. Ossolińskich — 1931 — str. 68.

M. Konopnicka: *Poezje*. Wydanie zupełne, krytyczne. Oprac. Jan Czubek. Słowo wstępne H. Sienkiewicza. Warszawa 1916. T. I, str. XVIII+292. T. II, str. 351. T. III, str. 320. T. IV, str. 311. T. V, str. 319. T. VI, str. 344. T. VII, str. 264. T. VIII, str. 316. T. X, str. 2 nlb.+512.

Adam Mickiewicz: *Dzieła prozą*. Wyd. T. Pini. Nowogródek 1934. T. I, str. 4 nlb.+319+1 nlb.+2 podob.+1 tabl. T. II, str. 4 nlb.+256+9 podob.+1 faks. autogr. T. III, str. 207+5 nlb.+6 ilustr.+1 faks. autogr. T. IV, str. 4 nlb.+350+1 podob. T. V, str. 6 nlb.+173+3 nlb.+1 podob.

Wincenty Banaś: *Z dziejów demokracji w Polsce* (Lud polski, Dembowski, Ściegienny). Warszawa 1938. Wyd. Robotniczy Instytut Oświaty i Kultury im. St. Żeromskiego.

Piotr Chmielowski: *Liberalizm i obskurantyzm na Litwie i Rusi*. (1815—1823). Z przedmową Bronisława Cniebrowskiego. Warszawa 1898, str. 103. Biblioteka dzieł wyborowych Nr. 21.

Kazimierz Wóycicki: *Walka na Parnasie i o Parnas*. Nakład Gebethnera i Wolffa — 1928. Część I. — str. 234.

KLASA X

A) LEKTURA PODSTAWOWA

1) Literatura polska.

Gabriela Zapolska: Żabusia, Dziewiczy wieczer, Kobieta bez skazy — 1925. Wydanie zbiorowe dzieł Gabr. Zapolskiej. Wydał Oddział Warszawskiego Instytutu literackiego „Lektor”, str. 4 nlb.+256+1 podobizna.

Władysław Reymont: Chłopi. Wydanie szóste popularne, Nakład Gebethnera i Wolffa. br. T. I—II. Jesień-Zima — str. 4 nlb.+319+1 nlb.+351+1 nlb.+1 podob. T. III—IV. Wiosna-Lato — str. 4 nlb.+443+1 nlb.+367+1 nlb.

Stefan Żeromski: Sułkowski. Tragedia. Dzieła Ser. II. Utwory Dramatyczne zesz. 4 i 5, wydane w X-tą rocznicę odrodzenia państwa polskiego. Wyd. J. Mortkowicza. Towarzystwo Wydawnicze w Warszawie r. 1929, str. 4 nlb.+219+1 nlb.

Władysław Orkan: W roztokach. Wydanie drugie. Nakładem Tow. Wydawn. — 1910. — Tom I., str. 228. Tom II., str. 242.

Władysław Reymont: Komediantka. Powieść. — Wydanie czwarte. Nakład Gebethnera i Wolffa (1924), str. 484.

Strug Andrzej: Pieniądz. Powieść z obcego życia. Wyd. 2, r. 1930. Wyd. J. Mortkowicza. Towarzystwo Wydawnicze w Warszawie. Cz. I. — 6 nlb.+224+1 podobizna. Cz. II. — str. 2 nlb.+231+1 nlb.

Stefan Żeromski: Przedwiośnie. Pierwsze wyd. zbiorowe — t. 6. Wydawnictwo J. Mortkowicza, r. 1926, str. 8 nlb.+383+1 nlb.

Władysław Reymont: Marzyciel. Nakład Gebethnera i Wolffa — 1910 — str. 332+1 nlb.

2) Literatura obca.

Homer: Odyseja. Z greckiego przełożył i przedmową poprzedził Józef Wittlin. Rzecz o Homerze napisał Ryszard Ganszyniec. Wyd. J. Mortkowicza — Towarzystwo Wydawnicze w Warszawie — r. 1931. str. 478+2 nlb.

Arystofanes: Ptaki. Komedia fantastyczna. Przełożył Józef Jedlicz. Wstęp napisał Stan. Witkowski. — Bibl. Przekładów z literat. greckiej i rzymskiej pod red. Parandowskiego. T. I. Księgarnia Altenberg (1922), str. XLV+3 nlb.+132.

Sofokles: Antygona. Przeł. i opr. Kazimierz Morawski. Wyd. VI. — Bibl. Narodowa. Ser. II. Nr. 1. — r. 1937. Wydawnictwo Zakł. Nar. im. Ossolińskich, str. 85+3 nlb.

William Shakespeare: Hamlet. Tragedia w 5 aktach, przeł. oraz wstępem i objaśnieniami opatrzył Andrzej Tretiak. — Bibl. Nar. Ser. II. Nr. 20. — Nakł. Krakowskiej Spółki Wydawniczej. Wyd. 2, przejrane — r. 1925, str. 264.

William Shakespeare: Makbet. Bibl. Narodowa — 1927. Str. XXXII+1 nlb.+108, tłumacz. Paszkowskiego, wstęp i objaśnienia Tretiak Andrzej.

Gustaw Flaubert: Pani Bovary. Wydawnictwo „Taniej Książki” (1927). Tom I — str. 215+9 nlb. Tom II — str. 223+1 nlb.

Anatol France: Bogowie łakną krwi. — 1931. — Str. 4 nlb.+303+3 nlb.

B) LEKTURA UZUPEŁNIAJĄCA.

1) Literatura polska.

Andrzej Strug: Miliardy. Nakł. Gebethnera i Wolffa, r. 1937. T. I., str. 327+5 nlb.

Gabriela Zapolska: Panna Maliczewska — sztuka w 3 aktach. Nakład i druk Tow. Akc. Orgelbranda — 1912 — str. 177.

Gabriela Zapolska: Kaśka-Kariatyda. Wydał Oddz. lubelski inst. Literackiego „Lektor” 1922 — str. VII+1 nlb.+349+3 nlb.

Gustaw Daniłowski: Jaskółka. Powieść współczesna. Wyd. Księgarni Gebethnera i Wolffa — r. 1908. T. I., str. 266. — T. II., str. 324.

N. Zmichowska: Czy to powieść? Z przedmową Boya Żeleńskiego. Warszawa 1929. St. XXXIX+1 nlb.+282+6 nlb.+1 podob.

Stefan Żeromski: Róża. Dzieła Ser. II. Utwory dramatyczne zesz. I i II, wydane w X-tą rocznicę odrodzenia państwa polskiego. Wydanie J. Mortkowicza — Towarzystwo Wydawnicze w Warszawie, r. 1929, str. 4 nlb.+240.

Zbigniew Uniłowski: Dwadzieścia lat życia. Powieść. Wydawnictwo J. Przeworskiego — r. 1937, str. 344+2 nlb.

Tadeusz Żeleński: Nasi okupanci. Str. 160+4 nlb. Bibl. Boya (r. 1932).

Tadeusz Żeleński: Znasz li ten kraj? (Cyganeria Krakowska). 55 ilustracji. Biblioteka Boya — r. 1932 — str. 215+5 nlb.

Bolesław Leśmian: Łąka. Pod znakiem poetów. Seria nowa (9). Wydawnictwo J. Mortkowicza. Nakł. T-wa Wydawniczego w Warszawie — r. 1937, str. 192+4 nlb.

Julian Przybóś: Równanie serca. Nakładem Księgarni F. Hoesicka — r. 1938 — str. 113+5 nlb.

Pamiętniki bezrobotnych. Instytut Gospodarstwa Społecznego. Nr. 9, r. 1933. Nr. 1—57. Str. XXXVII+3+604+4 nlb.+1 mapa.

2) Literatura obca.

Homer: Iliada. W przekł. Franciszka Ksawerego Dmochowskiego. Zrewidował, wstępem i komentarzami opatrzył Tad. Sinko. Wyd. 5, przejrane. Bibl. Narodowa. Ser. II. Nr. 17. Nakł. Krakowskiej Spółki Wydawniczej — r. 1930, str. CX+388+4 nlb.

Aischylos: Prometeusz skowany. Przekł. Jan Kasprzowicz. Wstępem i objaśnieniami zaopatrzył Stanisław Witkowski. — Wyd. 2. Bibl. Narodowa. Ser. II. Nr. 7. — Nakł. Krakowskiej Spółki Wydawniczej — r. 1925, str. 155+5 nlb.

William Shakespeare: Burza. Komedia w 5 aktach. W tłum. Józefa Paszkowskiego. Bibl. Nar. Ser. II. Nr. 12. Opr. Andrzej Tretiak. Wyd. II, przejrane. Nakł. Krak. Spółki Wydawniczej — r. 1924 — str. LXVIII+106+2 nlb.

William Shakespeare: Otello. Biblioteka Narodowa — 1927. Str. XLIX+1 nlb.+142+2 nlb. tłumacz. Paszkowski, opracował Tretiak.

William Shakespeare: Kupiec wenecki. Tom III Dzieł dramatycznych Nakł. Gebethnera i Wolffa (r. 1912), str. 243+1 nlb.

William Shakespeare: Król Lear. Nakł. Krakowskiej Sp. Wyd. 1929. Przełożył i opracował Tretiak Andrzej. Str. XLI+1 nlb.+154.

Johann Wolffg. Goethe: Faust. Tragedia. Cz. pierwsza, przeł. L. Wachholz. Wstępem poprzedził S. Wukadinowicz. Nakł. Gebethnera i Wolffa — r. 1923. str. LXIV+289+3 nlb.

Romain Rolland: Jan Krzysztof. T. I—IV. Przełożył L. Staff. Biblioteka Laureatów Nobla pod red. Stanisława Lema. T. 37, 44, 48, 50. Lwów—Poznań. Wyd. Polskie. 1925—1927. T. I. Poranek—Młodzieniec. Str. 8 nlb.+467+5 nlb. 1925. T. II. Bunt—Targowisko. Str. 8 nlb.+556+4 nlb. 1926. T. III. Antonina—Dom—Przyjaciółki. Str. 4 nlb.+503+5 nlb. 1927. T. IV. Krzak gorejący—Nowy dzień. Str. 8 nlb.+434+6 nlb. 1927.

Romain Rolland: Colas Breugnon. Wyd. II. Lwów-Poznań. Wydawnictwo Polskie. 1923. Z upoważnienia autora przełożył F. Mirandola. Str. VIII+340+4 nlb.

Dreiser Teodor: Tragedia amerykańska. Przekład autoryzowany J. Zydlerowej. T. I—III. Warszawa. Biblioteka groszowa. b. r. w. T. I. Tęsknota. str. 4 nlb.+287+1 nlb. T. II. Zbrodnia. Str. 4 nlb.+324. T. III. Kara. Str. 4 nlb.+396.

Anatol France: Zbrodnia Sylwestra Bonnard. — Książnica Wielkich Pisarzy Cudzoziemskich — 1931. Str. 6 nlb.+XVII+3 nlb.+240+2 nlb.+1 podob.

Anatol France: Wyspa pingwinów — przełożył Sten — Wydawnictwo „Sekwana” — 1923. Str. 367+1 nlb.

Sinclair: Nafta. Tow. Wyd. Rój — 1930. Tom I. Str. 407+1 nlb. Tom II. Str. 307+1 nlb.

SPIS RZECZY

	Str.
1. Uwagi wstępne	3
2. Program	23
3. Rozkład godzin według poszczególnych tematów	41
4. Utwory przeznaczone do nauczania się na pamięć	43
5. Lektura	44

Редактор: Ярусевиц В. И.

Техредактор: Бромберг А. С.
Коректор: Громська Д. Ю.

„Укрдержнацменвидав”. Рукопис № 86. БФ. 222 Зам. № 85. Друк. арк. 3¹/₄,
Папер. арк. 1¹/₈. Обл.-авт. арк. 4,46. Формат паперу 60×92¹/₂. Здано на вироб-
ництво 11/VIII. 1940 р. Підписано до друку 23/VIII. 1940 р.

Друк. 2 Кн.-Журн. Ф-ка, Львів, вул. Пекарська 11. — Тираж 2000.

Якщо в цій книжці будуть дефекти, просимо повернути її для заміни на адрес:
Держ. В-во Нац. Меншостей УРСР — Львів, вул. Радянська 12.